

OSNOVI EKONOMIJE

PREDAVANJA:

Prof. dr LJUBICA NIKOLIĆ i
Prof. dr ALEKSANDAR MOJAŠEVIĆ

VEŽBE:

Prof. dr ALEKSANDAR MOJAŠEVIĆ

Informacije:

- Obavezna literatura udžbenik
Ljubica Nikolić, Aleksandar Mojašević,
EKONOMIJA ZA PRAVNIKE, Niš, 2022. god.
(na Skriptarnici Fakulteta – cena 2.000 din.)
- **Praktikum**, Aleksandar Mojašević, Ljubica Nikolić,
2022. god (na Skriptarnici Fakulteta – cena 1.100
din.)
- Cena kompleta je 2.700 din.
- Ispitna pitanja na Sajtu Pravnog fakulteta

Predispitne aktivnosti

- kolokvijum kojim se može položiti I i II deo udžbenika, odnosno, 1. i 2. ispitno pitanje.

STRUKTURA PREDMETA

Institucionalna ekonomija - ekonomske institucije

- svojina
- preduzeća
- tržiše

Mikroekonomija - ponašanje pojedinačnih privrednih subjekata (domaćinstva i preduzeća).

Makroekonomija – makroekonomske veličine

- ukupna društvena proizvodnja
- ekonomski rast
- novac i inflacija
- devizni kurs
- zaposlenost

Predmet proučavanja Ekonomije

- *Kako privredni subjekti (pojedinci, preduzeća, država) upravljaju svojim oskudnim (ograničenim) resursima?*
- *Kako ljudi donose ekonomske odluke?*
- *Kako privredni subjekti utiču jedni na druge?*
- *Kako funkcioniše cela privreda?*

Alternative → Vrednovanje → Odluka

Karakteristike ekonomskih resursa

*(prirodno bogatstvo, realni kapital, finansijski kapital ,
ljudski kapital):*

1. **Oskudnost**
2. **Alternativne upotrebe**
 - ❖ *Pravljenje izbora u vezi sa upotrebom oskudnih resursa*
 - ❖ *Ekonomija - nauka o racionalnom ekonomskom izboru*

Donosioci ekonomskih odluka:

1. proizvođači (maksimiziraju profit)
2. potrošači (maksimiziraju korisnost u potrošnji)

Nastanak ekonomije

- ***Tvorac mikroekonomije - Adam Smith***
- Delo - *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda, 1776. god.*
- ***Predmet mikroekonomije:*** proučavanje aktivnosti pojedinačnih privrednih subjekata (preduzeća i domaćinstava)
- ***Tvorac makroekonomije: John M. Keynes***
- Delo - *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca, 1936. god.*
- ***Predmet makroekonomije:*** proučavanje ukupne privrede (inflacije, nezaposlenosti, privrednog rasta i drugo).

Ekonomija se deli na:

- 1) Mikroekonomiju (proučava ponašanje pojedinačnih privrednih subjekata)
- 2) Makroekonomiju (proučava makroekonomske veličine – DP, BDP, inflacija, nezaposlenost...)
- 3) Institucionalnu ekonomiju
 - *Predmet institucionalne ekonomije: analiza ekonomskih institucija.*
 - *Cilj institucionalne ekonomije: ukazivanje na ekonomske efekte različitih institucionalnih rešenja.*
 - *Osnovne ekonomske institucije: 1) svojinska prava, 2) ugovori i 3) tržište.*

Metodološki pristup u ekonomiji

Naučni metod čini put, način i sredstva uz pomoć kojih se proučava deo stvarnosti. Svaka nauka koristi određene metode, u skladu sa predmetom svoga istraživanja.

Primena metoda → Stvaranje teorija → Provera u praksi

- *Eksperimenti* u ekonomiji su teško izvodljivi
- *Predmet proučavanja ekonomije*: složena ekonomska stvarnost
- Ekonomija koristi: 1) *pretpostavke* i 2) *modele (dijagrame)*
- *Ekonomski modeli*: *Dijagram kružnog toka roba i novca* ili *Granica proizvodnih mogućnosti*

Ekonomski sistem – jedinstvo resursa, privrednih subjekata i institucija

Ekonomski (privredni) sistem jedne zemlje čini celina njenih raspoloživih resursa, privredni subjekti i njihove aktivnosti, kao i ekonomske institucije.

I) EKONOMSKI RESURSI

- **Prirodno bogatstvo** – *bnovljivo I neobnovljivo.*
- **Realni kapital (kapitalna dobra)**: proizvodna sredstva (oprema, mašine, transportna sredstva...) i infrastruktura.
- **Finansijski kapital**: novac i ostala likvidna sredstva (novčani krediti, štedni ulozi, obveznice, akcije)
- **Ljudski kapital**: ponuda radne snage, obrazovanje i stručnost, motivacija
- **Preduzetništvo**: aktivnost ljudi u organizovanju i upravljanju preduzećima
- **Tehnološki progres**: proces kontinuiranog poboljšavanja proizvodnje, koji utiče na povećanje kvaliteta i/ili količine postojećih proizvoda, kao i nastanak novih vrsta proizvoda

II) PRIVREDNI SUBJEKTI su pojedinci, ili organizovane grupe pojedinaca, koji samostalno donose privredne odluke, uživaju koristi od njih i snose rizik.

1) **Domaćinstva - pojedinci** (nosioci tražnje): potrošnja, trgovina, proizvodnja dobara i usluga, donošenje finansijskih i menadžerskih odluka.

2) **Preduzeća** (nosioci ponude)

Proizvodna preduzeća (proizvodnja roba i usluga i proizvodna potrošnja)

Trgovinska preduzeća (promet roba i usluga)

Finansijska preduzeća (finansijska aktivnost)

3) **Država**

- proizvodi javna dobra i usluge
- kupuje robe i usluge
- sprovodi ekonomsku politiku (monetarna, fiskalna politika i dr.)

III) ***EKONOMSKE INSTITUCIJE***

Ekonomске institucije predstavljaju ustanovljene veze i pravila ponašanja privrednih subjekata, koje omogućavaju da se ekonomske aktivnosti obavljaju na ustaljen i predvidljiv način

Najvažnije ekonomske institucije: Svojina –Tržište -Preduzeće

- Način ustanovljavanja institucija:
 - *pravo (zakoni, ugovori, statuti)*
 - *običaji*
 - *moral*
- Nastanak institucija: *spontani* (primer kupoprodajnog ugovora) *i prinudni* (državna svojina nametnuta Zakonom o nacionalizaciji)
- Pretpostavke efikasnog ekonomskog sistema:
 - 1) *institucija privatne svojine (definisana svojinska prava)*
 - 2) *razvijeno tržište (prenosivost svojinskih prava)*
 - 3) *vladavina prava (zaštita svojine i ugovora)*

Osnovna načela ekonomije

- *Prva grupa načela odnosi se na to kako ljudi donose odluke (načela 1,2, 3 i 4)*
- *Druga grupa načela odnosi se na to kako ljudi utiču jedni na druge (načela 5, 6 i 7)*
- *Treća grupa načela odnosi se na funkcionisanje čitave privrede (načela 8, 9 i 10)*

Načelo 1: Ljudi su suočeni sa izborima

- **Pojedinac**: odluka o upotrebi vremena, npr. izbor između učenja ekonomije ili nekog drugog predmeta
- **Država**: 1) izbor između proizvodnje oružja i hrane ili izbor između čiste okoline i višeg nivoa dohotka
2) izbor između efikasnosti i pravičnosti

Efikasnost znači da društvo nudi najviše što može iz svojih oskudnih resursa

Pravičnost znači da su koristi od ovih resursa pošteno raspodeljene među članovima društva.

Primer: finansijska sredstva za pomoć socijalno ugroženim grupama → oporezivanjem dohodaka bogatijih pojedinaca

- Državna politika može povećati efikasnost na račun pravičnosti ili pravičnost na račun efikasnosti
- Ekonomija ne pruža gotove predloge o tome koje izbore valja činiti
- Ekonomija ukazuje na postojanje izbora i moguće koristi i troškove koje svaki izbor sa sobom nosi

Načelo 2: Trošak jedne aktivnosti uključuje i propuštenu dobit od alternativne aktivnosti

- Svaka ekonomska aktivnost stvara određene troškove i koristi
- **Studiranje: korist** - intelektualno obogaćivanje i mogućnost boljeg zaposlenja; **trošak** - novac za školarinu, knjige, stanarinu i hranu. *Vreme na studijama je trošak* (studiranje umesto zaposlenja i sticanje zarade)
- ***Oportunitetni trošak jeste najveća propuštena dobit koja je mogla biti ostvarena od neke aktivnosti***
- *Ukupni trošak = Stvarni trošak + Oportunitetni trošak (propuštena dobit)*

Načelo 3: Racionalni ljudi misle na margini

Marginalne promene jesu dodatna podešavanja određene aktivnosti "Margina" znači "granica"

Marginalne koristi se upoređuju sa marginalnim troškom

Proizvodnja proizvoda (marginalni trošak i marginalni prihod - cena)

Optimalni obim proizvodnje:

marginalni prihod = marginalni trošak

- *Racionalni donosilac odluke preduzima aktivnost samo ako marginalna korist od te aktivnosti prevazilazi marginalni trošak*

Načelo 4: Ljudi reaguju na promene

- Primer 1: povećanje cene jednog proizvoda → povećana potrošnja sličnog proizvoda.
- Primer 2: Visoke školarine na fakultetima → smanjenje broja studenata.
- Primer 3: veća pomoć države nezaposlenima → manji stimulans za radom.
- *Nosiocima državne politike moraju biti jasne posledice njihovog delovanja na ponašanje ljudi.*

Načelo 5: Trgovina koristi svima

- Domaća *preduzeća* konkurišu inostranim preduzećima u prodaji roba
- Svaki *pojedinač* u privredi konkuriše svim drugim pojedincima
- Na svetskom tržištu, *države* konkurišu jedna drugoj

Načelo 6: Tržište je dobar način za organizovanje ekonomske aktivnosti

- *Centralno-planska privreda* – većinu ekonomskih odluka donosi državni organ.
- *Tržišna privreda* – ekonomske odluke samostalno donose preduzeća i domaćinstava.
- *Tržišna privreda jeste privreda koja alocira resurse putem samostalnih odluka privrednih subjekata koji učestvuju na tržištu.*
- *Cene - osnovni instrument tržišta*

Načelo 7: Država može uticati na rezultate tržišta

- *Nedostatak tržišta jeste situacija u kojoj tržište ne uspeva da efikasno alocira resurse*
- Razlozi:
 - 1) *Monopol - sposobnost jednog tržišnog učesnika da utiče na tržišne cene*
 - 2) *Eksterni efekat (eksternalija) - uticaj jedne individualne aktivnosti na blagostanje drugih (zagađenje, naučna otkrića...)-*
 - 3) *Nesrazmerna raspodela dohotka - poreski sistem i sistem socijalne zaštite*

Načelo 8: Institucije determinišu ponašanje privrednih subjekata

- **Svojina:** definisani odnos između vlasnika i svih drugih lica
- **Tržište:** ustaljeni način povezivanja kupaca i prodavaca
- **Preduzeće:** definisani odnosi između vlasnika, menadžera i zaposlenih, između pojedinaca unutar ovih grupa, kao i ovih grupa i preduzeća kao pravnog lica

Načelo 9: Životni standard u jednoj zemlji zavisi od njene sposobnosti da proizvodi robe i usluga

- *Životni standard jeste kvalitet života ljudi u jednoj zemlji i zavisi od obima proizvodnje roba i usluga u toj zemlji (BDP-a).*
- *Obim proizvodnje u nekom preduzeću i nacionalnoj privredi zavisi od produktivnosti rada.*
- ***Produktivnost:** količina roba i usluga proizvedena u svakom satu radnog vremena*
- *Životni standard i problem deficita državnog budžeta*

Načelo 10: Cene rastu kada država štampa previše novca

- **Inflacija jeste porast opšteg nivoa cena u privredi.**
- **Uzrok inflacije** – prekomerno povećanje količine novca u opticaju. Prekomerno u odnosu na povećanje obima proizvodnje roba i usluga u privredi.
- *Država treba da poveća količinu novca u privredi, srazmerno povećanju društvene proizvodnje. U tom slučaju:*

Više novca u privredi → Veća tražnja roba i usluga (u isto vreme veća i ponuda roba i usluga) → Nema inflacije (odnosno povećanja cena).

U suprotnom, ukoliko se povećava ponuda novca a proizvodnja stagnira, ili neznatno raste, sledi:

Više novca u privredi → Veća tražnja roba i usluga (a ista ponuda) → Inflacija (odnosno povećanje cena).

- **Posledica inflacije** jeste pad kupovne moći novca.

Ekonomski značaj svojine

- *Svojina jeste najšira pravna vlast nad stvarima, uz ograničenja određena zakonom*
- *Titular svojine (vlasnik) ima tri **svojinska ovlašćenja**:*
 1. ***držanje stvari** (stvar ima u državini)*
 2. ***korišćenje stvari** (upotreba stvari i prisvajanje koristi od te upotrebe)*
 3. ***raspolaganje stvarima** (pravo da se svojina u celini, ili delimično, prenese na druga lica, prodajom ili poklonom, čak i ovlašćenje na uništenje stvari)*
- *Podeljena svojina: svojinska ovlašćenja su podeljena između više lica*

- *Svojina i imovina vlasnika preduzeća \neq svojina i imovina preduzeća*
- *Preduzeće kao pravno lice za svoje obaveze odgovara celom svojom imovinom (ulozi osnivača + ono što je preduzeće steklo poslovanjem).*
- *Imovina preduzeća :*
 1. *svojina nad sredstvima*
 2. *potraživanja prema različitim ugovorima*
- *Imovinska prava (svojina + potraživanja) – Imovinske obaveze = Neto imovina preduzeća*
- *Vlasnici preduzeća:*
 1. *Rezidualni poverioci nad imovinom preduzeća (koja je vlasništvo preduzeća kao pravnog lica).*
 2. *Pravo prisvajanja dobiti.*

Ekonomski efekti pojedinih oblika svojine

- *Osnovni oblici svojine: privatna i državna svojina (kod nas još uvek ostaci društvene svojine)*
- *Privatna svojina (kao i državna) podrazumeva potpuna svojinska prava nad stvari: 1) držanje 2) korišćenje 3) raspolaganje*

- *Društvena svojina jeste oblik podeljene svojine*
- *Osnovne karakteristike društvene svojine:*
 - 1) *podeljenost svojinskih ovlašćenja između države i zaposlenih*
 - 2) *neprenosivost svojinskih ovlašćenja*
 - 3) *svojinska prava se stiču na osnovu rada*
- *Društvena svojina nije svojina u pravom smislu reči*

- *Izbor zaposlenih u društvenim preduzećima između povećanja plata i investiranja*

- ***Državna svojina***

- *Titular prava svojine jeste država, odnosno jedinice teritorijalne autonomije (republika, pokrajina, grad, opština).*
- *Predmet državne svojine: dobra u opštoj upotrebi, predmeti koji služe državnim organima za obavljanje njihove delatnosti, javne ustanove, državna preduzeća*
- *O upotrebi resursa u državnoj svojini odlučuju državni službenici*
- *Razlozi za postojanje državne svojine: obezbeđivanje roba i usluga za koje nije zainteresovan privatni sektor.*
- ***Državno (javno) preduzeće:***
- *u svojini države (u potpunosti ili delimično), ne teži maksimiziranju profita, osniva se radi ostvarivanja socijalnih, političkih i ekonomskih ciljeva*

POJAM, RAZLOZI I MODELI PRIVATIZACIJE

- **Privatizacije** jeste transformacija društvene i državne svojine u privatnu svojinu.
- **Razlozi:**
 1. Osnov za razvoj tržišne privrede
 2. Povećanje efikasnosti privređivanja
 3. Rast budžetskih prihoda

- **Modeli privatizacije:**

- 1. ***Prodaja društvenih i državnih preduzeća***

- a) Javna ponuda akcija kupcima

- b) Tender (prikupljanje ponuda)

- c) Prodaja akcija zaposlenima u preduzeću

- **Prednosti:**

- A. Ostvarivanje prihoda za investiranje

- B. Zainteresivanost vlasnika za efikasno poslovanje

- C. Privlačenje stranog kapitala

- Zemlje: Mađarska i Poljska

2. *Besplatna podela akcija*

- a) Podela besplatnih vaučera svim građanima
- b) Skoro besplatna podela vaučera zaposlenima u preduzeću
- c) Besplatna podela akcija zaposlenima
 - **Prednosti:**
 - A. Brža i obuhvatnija privatizacija
 - **Nedostaci:**
 - A. Nedostatak svežeg kapitala
 - Zemlje: Češka i Rusija

3. *Kombinovani metod*

- Prodaja (aukcijom i tenderom) i besplatna podela akcija

- Zemlja: Srbija

- *Ko su vlasnici privatizovanih preduzeća?*

1. *Insajderi – zaposleni i menadžeri*

2. *Autsajderi – vlasnici izvan preduzeća*

PRIVATIZACIJA DRŽAVNOG SEKTORA

- *Dilema: u kom obimu je neophodan državni sektor ?*
- *Savremena država kao privredni subjekat ili kao subjekat koji propisuje pravila igre?*
- *Denacionalizacija: rehabilitacija privatne svojine i vraćanje nacionalizovane imovine vlasnicima!*
- *Obeštećenje kao alternativa !*

Zakon o privatizaciji iz 2014. godine

- Obvezna privatizacija društvenih preduzeća do kraja 2015. godine, osim za preduzeća od *strateškog značaja*.
- Kupci mogu biti domaća i strana pravna i fizička lica. Samo domaće lice može biti kupac poljoprivrednog zemljišta.
- Privatizaciju sprovodi *Agencija za privatizaciju*.
- Pored prodaje i prenosa kapitala bez naknade, uvodi se i *strateško partnerstvo* – sklapa se između strateškog investitora i subjekta privatizacije.
- *Strateško partnerstvo se sprovodi na dva načina: 1) kroz zajedničko ulaganje, putem osnivanja novog preduzeća i 2) povećanjem osnovnog kapitala postojećeg subjekta privatizacije (dokapitalizacija).*

-
- Predmet prodaje je 70% društvenog kapitala koji se privatizuje, dok % javnog kapitala koji se privatizuje određuje Vlada (ili lokalna samouprava).
 - Može se privatizovati i imovina ili deo imovine subjekta privatizacije.
 - Sredstva od prodaje društvenog kapitala prenose se u budžet RS.

PREDUZEĆA – PRIVREDNA DRUŠTVA

- *Preduzeće* je organizacija koja obavlja ekonomsku delatnost
- *Cilj poslovanja: sticanje dobiti (profita)*
- *Privredno društvo* je oblik (pravna forma) organizovanja preduzeća.
- *Osnivači (i vlasnici) domaćih preduzeća: sva fizička i pravna lica, domaća i strana.*
- *Osnivački akti:*
 1. Ugovor o osnivanju (dva ili više lica)
 2. Odluka o osnivanju (jedno lice)
 3. Akt nadležnog državnog organa (država)

- *Osnivački kapital*: ulozi osnivača (novac, stvari, prava, rad i usluge)
- *Imovina preduzeća ≠ imovina osnivača*
- *Imovina preduzeća*:
 1. Pravo svojine na pokretnim i nepokretnim stvarima
 2. Novac
 3. Hartije od vrednosti
 4. Druga imovinska prava

- *Vlasnici preduzeća:*

Osnivači + Lica koja naknadno investiraju u preduzeće

- *Odgovornost za obaveze preduzeća:*

1. Vlasnici: celom imovinom (društva lica) ili do visine uloga (društva kapitala)

2. Preduzeće svojom imovinom

- *Sedište i poslovno ime preduzeća*

- *Finansijski izveštaj (godišnji račun)*

Organi preduzeća:

1. Skupština (organ vlasnika)

2. Upravni odbor ili direktor (organ upravljanja)

3. Nadzorni odbor

- *Prestanak postojanja preduzeća:*
 1. Zabranom obavljanja delatnosti
 2. Istekom vremena (ukoliko su osnovana na određeno vreme)
 3. Odlukom vlasnika
 4. Neobavljanjem delatnosti određeni broj godina
 5. Statusnim promenama (podela, spajanje, pripajanje preduzeća)

Stečaj ili likvidacija.

POSLOVANJE PREDUZEĆA

DOBIT (PROFIT) = UKUPNI PRIHODI – UKUPNI RASHODI

- **Bilans uspeha**

1. prihodi
2. rashodi
3. dobit ili gubitak

- **Rashodi:** Troškovi materijala, troškovi zarada, proizvodnih usluga, amortizacija, nematerijalni troškovi, finansijski rashodi, vanredni rashodi.

- **Prihodi:** od prodaje, premije, subvencije, dotacije, zakupnine, finansijski prihodi, vanredni prihodi.

- **Bruto dobit - Porez na dobit = Neto dobit**

- **Neto dobit pripada vlasnicima**

- **Neto dobit:**

1. Za pokriće ranijih gubitaka
2. Povećanje osnovnog kapitala
3. Rezerve
4. Učešće vlasnika u dobiti

- **Pokriće gubitaka:**

1. Rezerve
2. Neraspoređena dobit
3. Prodaja imovine (krajnje rešenje)

- **Čvrsto budžetsko ograničenje:** prihodi \geq rashodi
- **Domaćinstvo:** prinudna naplata i zatvorske kazne
- **Preduzeće:** stečaj i prestanak postojanja preduzeća
- **Država:** budžetski deficit \rightarrow zaduživanje \rightarrow povećanje poreza \rightarrow smanjenje efikasnosti privrede

PREDUZETNIK

- Fizičko lice (poslovna sposobnost)
- Nije pravno lice → nema imovinu, nema stečaja, nema zastupanja
- Odgovornost za obaveze: vlasnik - lično celom svojom imovinom
- Prednosti: niski troškovi osnivanja, jednostavna forma, manje oporezivanje
- Prestanak rada: smrt preduzetnika, odjava, gubitak poslovne sposobnosti

Privredna društva

```
graph TD; A[Privredna društva] --> B[Društva lica]; A --> C[Društva kapitala];
```

Društva lica (2 ili više vlasnika)

Ortačko društvo OD

Ortaci – udeli (%), $\frac{1}{2}$

Ograničen prenos udela

Komanditno društvo KD

Ortaci (komplementari i komanditori) – udeli

Ograničen prenos udela

Društva kapitala (1 ili više vla.)

Društvo s ograničenom odgovornošću DOO

Članovi - udeli

Slobodan prenos udela nekim licima

Akcionarsko društvo AD

akcionari – akcije (broj)

Slobodan prenos akcija!

PRIVREDNO DRUŠTVO

- **Društva lica** - neograničena odgovornost vlasnika (celom svojom imovinom)
 - Ortačko društvo - OD
 - Komanditno društvo - KD
- **Društva kapitala** - ograničena odgovornost vlasnika (samo do visine svoga uloga, ali ne i ličnom imovinom)
 - Društvo sa ograničenom odgovornošću - DOO
 - Akcionarsko društvo - AD

ORTAČKO DRUŠTVO

- Osnivači: fizička i/ili pravna lica, domaća i strana (min 2)
- OD jeste pravno lice, ima svoju imovinu
- Neograničena i solidarna odgovornost ortaka
- Pravni akti: ugovor o osnivanju, može i ugovor ortaka
- Početna imovina: ulozi osnivača, po pravilu, jednake vrednosti
- Ulozi osnivača → imovina društva → udeli (% ili 1/2)
- Nema organe
- Zastupanje: svi, nekolicina ili prokurista
- Dobit i gubitak na jednake delove, ukoliko su udeli jednaki

- Prenos udela između ortaka: slobodan
- Prenos udela trećim licima ograničen - pravo preče kupovine ortaka
- **Prestanak svojstva ortaka:**
 1. Smrt
 2. Otkaz
 3. Isključenje
 4. Stečaj ako je reč o ortaku pravnom licu
- **Prestanak ortačkog društva:**
 1. Statusne promene
 2. Stečaj i likvidacija
 3. Istekom vremena
 4. Odlukom ortaka i sudskom odlukom
 5. Svođenjem na jednog ortaka

KOMANDITNO DRUŠTVO

- Ima osobine i društva lica i kapitala
- Ima pravni subjektivitet
- Osnivači: pravna i/ili fizička lica (min 2)
- 1. **KOMPLEMENTAR**: neograničeno odgovara celom svojom imovinom
- 2. **KOMANDITOR**: ograničeno odgovara do visine uloga
- *Interes komanditora*: dobija deo dobiti
- *Interes komplementara*: upravljanje i deo dobiti

DRUŠTVO SA OGRANIČENOM ODGOVORNOŠĆU

- **Osnivači**: fizička i/ili pravna lica (može 1) → ugovor ili odluka, bez javnog poziva (zatvoreni karakter)
- DOO jeste pravno lice, koje ima svoju imovinu
- **Ograničena odgovornost članova do visine uloga**
- Ulozi osnivača → imovina društva → udeli nejednake vrednosti

- *Prava članova DOO:*

1. Pravo glasa u skupštini
2. Imovinska prava (učešće u dobiti, raspodeli likvidacione mase, pravo preče kupovine udela, pravo raspolaganja udelima)

- *Prenos udela među članovima:* slobodan

- *Prenos udela trećim licima:* pravo preče kupovine društva i drugih članova

- *Organi društva:* ugovorno uređivanje

- *Prestanak svojstva člana:*

1. Smrt (fizičko lice)
2. Stečaj (pravo lice)
3. Prenos udela
4. Istupanje
5. Isključenje

AKCIONARSKO DRUŠTVO

- Osnovni kapital podeljen na akcije
- **AKCIJA**: vlasnička elektronska hartija od vrednosti
- **AKCIONAR**: vlasnik akcije a time vlasnik dela AD
- *Ograničena odgovornost akcionara do visine uloga*
- *Sloboda raspolaganja akcijama*
- Osnivači: fizička i/ili pravna lica, domaća i strana
- Pravni akti AD:
 1. ugovor ili odluka o osnivanju ako je jedan osnivač (osnivački akti) – obavezni akt
 2. statut – neobavezni akt

- Način osnivanja AD:
 1. **Simultano** (prodaja akcija određenom krugu lica, nema javne ponude akcija svim zainteresovanim licima) → *zatvoreno A.D.*
 2. **Sukcesivno** (javna prodaja akcija svim zainteresovanim licima) → *Otvoreno A.D.*
- *Dematerijalizacija akcija* → elektronsko vođenje akcija i akcionara u Centralnom registru hartija od vrednosti.
- Kod nas: Centralni registar hartija od vrednosti depo i kliring ad Beograd

- **Imovinska prava akcionara:**

1. Dividenda
2. Učešće u raspodeli likvidacionog viška
3. Pravo preče kupovine novih akcija
4. Pravo raspolaganja akcijom

- **Neimovinska prava akcionara:**

1. Pravo glasa u skupštini i učešće u radu
2. Pravo dobijanja posl. informacija

- **Osnivačke akcije** (emituju se prilikom osnivanja AD)
- **Nove akcije** (emituju se u toku poslovanja AD radi povećanja kapitala)

- **Obične (redovne) akcije**

Ne zna se da li će biti dividende, i kolika će biti
(Profit i odluka skupštine akcionara)

Donose pravo glasa u skupštini

- **Preferencijalne (privilegovane, povlašćene, prioritetne) akcije**

Ukoliko ima profita, iznos dividende je poznat

Ne donose pravo glasa u skupštini (po pravilu)

- **Sopstvene akcije** (one koje je AD steklo otkupom od svojih akcionara)

Tržište akcija (hartija od vrednosti)

- Primarno tržište (na kome akcija stiže prvog vlasnika)

Na šalterima banaka, u brokersko-dilerskim društvima, ponekad na berzi

- Sekundarno tržište (na kome akcija stiže svog drugog, trećeg ... vlasnika)

Berza i vanberzansko tržište

- *Prestanak A.D.:*

1. Odlukom akcionara
2. Odlukom suda (nezakonito poslovanje)
3. Statusne promene (spajanje, pripajanje, podela)
4. Stečaj i likvidacija

- *Gubitak svojstva akcionara:*

Prenosom akcija (prodaja, poklon, nasleđivanje)

■ ***SPECIJALIZOVANA AD:***

1. BANKE I DRUGE FINANSIJSKE ORGANIZACIJE (ŠTEDIONICE...)
2. BERZA
3. CENTRALNI REGISTAR HARTIJA OD VREDNOSTI
4. BROKERSKO-DILERSKA DRUŠTVA
5. INVESTICIONI FONDOVI
6. I druga.

DRUŠTVENA PREDUZEĆA

- **Profit:**
 1. Zaposlenima
 2. Reinvestiranje u preduzeće
- *Podeljena svojinska prava između države i zaposlenih*
- **Prava zaposlenih:**
 1. Upravljanje preduzećem
 2. Prisvajanje dela profita
- **Meko budžetsko ograničenje**

JAVNA PREDUZEĆA

- Delatnost od opšteg interesa – proizvodnja javnih dobara i usluga (neophodnih za život i rad građana)
- Osnivač: država
- Pravna forma: AD ili DOO
- Pravni akti: zakon i odluka teritorijalnih jedinica
- Obavljanje delatnosti od opšteg interesa:
 1. Neposredno od strane javnih preduzeća
 2. Javno-privatno partnerstvo
 3. Ugovor o koncesiji (ustupanje)
- Privatizacijom - mešoviti kapital javnih preduzeća (državni i privatni)

- *Organi javnih preduzeća:*

1. Upravni odbor (zaposleni i predstavnici države)
 2. Direktor
 3. Nadzorni odbor (zaposleni i predstavnici države)
- Proizvodnja javnih dobara i pružanje javnih usluga
 - Država određuje cene proizvoda i usluga → prekomerna i neracionalna potrošnja → gubici → poreski obveznici

Javne nabavke u Srbiji

Javna nabavka – nabavka dobara, usluga ili radova državnih organa (organizacija, ustanova, preduzeća) u posebnom postupku.

- Država je *naručilac*, sa druge strane su *ponuđači*.
- Kancelarija za javne nabavke (kontrolise postupak)
- Republička komisija za zaštitu prava u postupku javnih nabavki
- *Trenutno važeći - Zakon o javnim nabavkama iz 2019. god*

Postupak javne nabavke kod nas

- Svaki naručilac na početku godine donosi **plan nabavki**. Može se potrošiti do 10% više novca, od planiranog.
- Pokretanje postupka (plan + novac).
- Naručilac obrazuje **komisiju** za javnu nabavku.
- **Oglas** (poziv za podnošenje ponuda + dokumentacija).
- **Podnošenje ponuda**.
- Javno otvaranje ponuda (komisija stručno ocenjuje).
- Naručilac odlučuje o dodeli ugovora i zaključuje **ugovor**.

Kriterijumi za ocenjivanje ponuda

- Nadmetanje zatvorenim ponudama.
- Niža cena je u prednosti.
- *Ekonomski najpovoljnija ponuda*: cena, popust, rok, troškovi, kvalitet itd.
- Neuobičajeno niska cena (obrazloženje).

Posebne vrste postupaka javne nabavke

- **Otvoreni postupak** (sva zainteresovana lica daju ponude).
- **Restriktivni** postupak (naručilac određuje dodatne uslove: izmirio poreze, nije u stečaju ili likvidaciji...).
- **Kvalifikacioni** postupak (naručilac utvrđuje listu od 5 ponuđača sa određenim kvalifikacijama, kojima upućuje poziv po potrebi).
- **Pregovarački** postupak (ako su sve ponude neprihvatljive ili je nemoguće unapred proceniti vrednost nabavke).
- **Postupak javne nabavke male vrednosti** (do 3.000.000 din godišnje).
- Ako je konkretna nabavka do 400.000 din, nema javne nabavke.

OBLICI ORGANIZACIJE PRIVREDE

1. KOMANDNA PRIVREDA
2. TRŽIŠNA PRIVREDA
3. MEŠOVITA PRIVREDA

POJAM TRŽIŠTA

- Tržište jeste mehanizam kojim se povezuju kupci i prodavci u cilju razmene roba i usluga
- Uređenost tržišta: utvrđena pravila ponašanja koja važe za tržišne učesnike
- Predmet razmene na tržištu:
 1. Robe i usluge
 2. Faktori proizvodnje (rad, kapital i zemlja)
 3. Finansijski instrumenti

- Vrste tržišta
- *Prema predmetu razmene:*
 1. Tržište roba i usluga
 2. Tržište faktora proizvodnje
 3. Finansijsko tržište
- *Prema mestu:*
 1. Lokalno tržište
 2. Regionalno tržište
 3. Nacionalno tržište
 4. Međunarodno tržište
 5. Svetsko tržište
- *Prema stepenu slobode:*
 1. Otvoreno
 2. Zatvoreno tržište

- Nosioc i tražnje → kupci (potrošači)
- Nosioc ponude → prodavci (proizvođači)
- Ponuda i tražnja → osnovni instrumenti tržišta
- Ponuda: odnos troškova proizvodnje i cene
- Tražnja: odnos koristi od upotrebe i cene
- **Zakon tražnje:** tražnja neke robe kreće se u suprotnom smeru od cene
- **Zakon ponude:** ponuda neke robe kreće se u istom smeru kao i cena
- **Ravnotežna cena:** ponuđene količine = traženim količinama
- Opravdanost privrednih odluka potvrđuje se na tržištu (rizik)

Vrste tržišta (konkretne robe) prema konkurentnosti:

1. *Tržište potpune konkurencije*
 2. *Monopolsko tržište*
 3. *Oligopolsko tržište*
-

BERZA

- *Karakteristike:*

1. Organizovano tržište
2. Posebna pravila trgovanja
3. Posrednici u trgovini (brokeri i dileri)
4. Posebni uslovi za trgovinu
5. Trgovina po sistemu licitacije ili aukcije
6. Standardizovana roba

- *Predmet trgovanja:*

1. Novac
2. Hartije od vrednosti
3. Robe i usluge

- *Istorijski razvitak:*
- Organizovane berze u 15. veku, na tlu italijanskih gradova
- *Ime berza:*
 1. porodica **Van der Berse**
 2. Latinska reč **bursa** - kožna kesa
- **Beogradska berza: prva berza na Balkanu (1894.)**
- Ukinuta posle II svetskog rata
- obnovljena 1989, donošenjem *Zakona o Tržištu novca i tržištu kapitala*
- *Vodeće berze u svetu: Njujorška, Tokijska, Londonska*

- *Podela berzi:*

- *Prema predmetu trgovine:*

1. Berze dugoročnih hartija od vrednosti (berze efekata)
2. Novčane berze
3. Devizne berze
4. Robne (produktne) berze
5. Berze usluga
6. Mešovite berze

- *Prema načinu organizovanja:*

1. Privatne
2. Javne berze

- *Prema stepenu državne kontrole:*

1. Zvanične (stroga pravila i državna kontrola)
2. Nezvanične (slobodno berzansko tržište bez državne kontrole)

▪ *Karakteristike savremenih berzi:*

1. Organizovano tržište
2. Stroga pravila poslovanja
3. Uslovi trgovine
4. Ograničen pristup na članove berze
5. Posrednici
6. Redovni berzanski sastanci
7. Stroga disciplina lica koja rade na berzi
8. Državna kontrola
9. Savremena tehnika
10. Objavljivanje kursnih lista i informacija
11. Elektronsko obavljanje trgovine

BERZE U NAŠEM ZAKONU

- Pravno lice
- Forma: akcionarsko društvo
- Osnivači: država i pravna lica koja imaju dozvolu za obavljanje delatnosti brokersko-dilerskog društva
- Za osnivanje: dozvola Komisije za hartije od vrednosti
- Članovi berze: brokersko-dilerska društva i ovlašćene banke
- Država i Narodna banka mogu trgovati hartijama od vrednosti na berzi

FUNKCIJE TRŽIŠTA

- Osnovna funkcija: povezivanje proizvodnje i potrošnje
- Ostale funkcije:
 1. Informativna funkcija tržišta
 2. Selektivna funkcija tržišta
 3. Alokativna funkcija tržišta
 4. Distributivna funkcija tržišta

Pojam i razvoj EU

- *EU je jedinstvena, međuvladina, nadnacionalna, ekonomsko-politička i monetarna zajednica evropskih država.*
- Integracija započeta **1951.god.** (**EZ za ugalj i čelik** – Nemačka, Francuska, Italija, Belgija, Holandija i Luksemburg).
- **1958.god. EEZ**, zajedničko tržište za sve robe.
- EU osnovana **1992.god.** (**Ugovor o EU** u Mاستrihtu). Ekonomska zajednica postala politička.
- **Monetarna unija nastala 1999.god.** (uvođenje evra).
- Evropska unija trenutno ima 27 država članica.

Institucije EU

- **Savet EU (Savet ministara)** glavno je telo odlučivanja (donošenje zakona, usklađivanje politika, međunarodni sporazumi, odobravanje budžeta...). Sastav čine ambasador i resorni ministri zemalja članica. Broj glasova prema brojnosti stanovništva.
- **Evropska komisija** predstavlja i štiti interese EU, ima izvršnu vlast. Predlaže zakone, sprovodi politiku i zakone, izvršava budžet, zastupa EU. Članove biraju vlade država članica.
- **Evropski parlament** je predstavničko telo, čije članove biraju građani EU. Parlament zajedno sa Savetom čini zakonodavnu vlast. Štite interese građana EU.

Izvori prava EU

- **Primarno zakonodavstvo** – osnivački ugovori predstavljaju Ustav EU.
- **Sekundarno zakonodavstvo** – *uredbe* (obavezuju sve članice), *direktive* (obavezuju ciljevima), *odluke* (obavezuju one na koje se odnose), *preporuke* (ne obavezuju) i *mišljenja* (ne obavezuju).
- **Međunarodno pravo** – ugovori i sporazumi EU i trećih država i međ. organizacija.
- **Sporazumi između država članica.**

Srbija u procesu evropske integracije

- **Opšti uslovi:** razvoj demokratije, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, vladavina prava i sprovođenje ekonomskih reformi.
- *Politički uslovi* (stabilne institucije, kojima se garantuje demokratija i vladavina prava).
- *Ekonomski uslovi* (funkcionalna tržišna privreda, konkurentna na tržištu EU).
- *Pravni uslovi* (usvajanje i sprovođenje pravnih tekovina EU).

- Puna saradnja sa Međunarodnim krivičnim tribunalom u Hagu.
- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (status potencijalnih kandidata za članstvo u EU).
- **Pridruživanje** pretpostavlja:
 1. Održavanje sastanaka Konsultativne radne grupe,
 2. Izradu pozitivne Studije izvodljivosti,
 3. Pregovore i zaključivanje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i
 4. Sprovođenje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.
- **Pristupanje** podrazumeva:
 1. Upućivanje zahteva za prijem u EU,
 2. Dobijanje *statusa kandidata*,
 3. Pregovore i zaključivanje sporazuma o pristupanju EU i
 4. Članstvo u EU, stupanjem na snagu spomenutog sporazuma.

- *Studija izvodljivosti*, dokument Evropske komisije, procena sprovedenih reformi.
- *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju* (SSP) između Srbije i EU potpisan 2008.god. Srbija dobila status države pridružene EU.
- SSP moraju ga ratifikovati sve države članice. Do tog momenta formira se *Prelazni sporazum*.
- Nakon potpisivanja SSP-a, država potpisnica, Savetu ministara, podnosi zvanični *zahtev za članstvo u EU*.
- Komisija dostavlja *Upitnik* u vezi sa celokupnim funkcionisanjem države.
- Odluka o odobravanju *statusa kandidata za članstvo* u EU. Ovaj status Srbija je dobila 2012.god.
- Datum *početka pregovora o članstvu* u EU.
- *Sporazum o pristupanju EU*. Mora biti ratifikovan od svih država članica.
- Stupanje u *članstvo EU*.

RAZLOZI ZA DRŽAVNU INTERVENCIJU

1. ISPRAVLJANJE TRŽIŠNIH
NEDOSTATAKA
2. KONTROLA EKSTERNIH EFEKATA
3. POVEĆANJE PRAVIČNOSTI U
RASPODELI DOHODAKA
4. PODSTICANJE PRIVREDNOG
RASTA I STABILNOSTI PRIVREDE

MONOPOLI

- **Monopol** - preduzeće koje obrazuje celokupnu ponudu i cenu jednog proizvoda na nekom tržištu
- Cene monopolskih preduzeća su više, proizvodi manje kvalitetni a ponuda manja
- **Prirodni monopol**: proizvodnja je jeftinija ukoliko je obavlja jedno preduzeće (vodovod...)
- **Oligopol**: nekoliko preduzeća obrazuje ponudu na nekom tržištu
- **Monopson**: jedan kupac, mnogo prodavaca

- *Antimonopolska politika:*

1. Antimonopolski propisi
2. Antimonopolska komisija

- *Mere antimonopolske politike:*

1. Ukidanje monopola (razbijanje na više manjih preduzeća)
2. Regulisanje njihovog ponašanja (smanjenje monopolskih cena)
3. Zabrana spajanja preduzeća

JAVNA DOBRA

- **Javna dobra:** TV, javna bezbednost, zdravstvene usluge, javni saobraćaj, telekomunikacione usluge...
- Dostupna svima, pod jednakim uslovima
- **Javna dobra \neq privatna dobra**
- Sredstva za proizvodnju javnih dobara=porezi
- *Pored javnih i privatna preduzeća proizvode javna dobra.*

EKSTERNI EFEKTI

- PODELA:
 1. Negativni eksterni efekat (zagađenje)
 2. Pozitivni eksterni efekat (naučna otkrića)

POVEĆANJE PRAVIČNOSTI U RASPODELI DOHODAKA

- Najveća jednakost dohotka: Japan i Nemačka
- Najveća nejednakost dohotka: SAD, Kanada, Francuska
- *Mere socijalne politike:*
 1. Progresivne poreske stope
 2. Transferna plaćanja
 3. Subvencionisanje potrošnje
- *Pravičnost ili ekonomska efikasnost?*

Podsticanje privrednog rasta i stabilnosti privrede

- **Privredni ciklusi** - oscilacije u obimu društvene proizvodnje
- **Društveni proizvod** - ukupna vrednost proizvedenih roba i usluga u toku jedne godine
- **Recesija** - opadanje privredne aktivnosti
- **Prosperitet** - porast privredne aktivnosti
- **Privredni rast** - rast društvenog proizvoda
- Mere za povećanje privrednog rasta: mere ekonomske politike (fiskalna i monetarna politika)

Oblici državne intervencije

- 4 oblika:
 1. Pravni propisi
 2. Kupovina i prodaja roba i usluga
 3. Transferna plaćanja
 4. Makroekonomska politika

PRAVNI PROPISI

- **Regulisanje ekonomskog sistema** zakonima i drugim aktima
- Pravila ponašanja privrednih subjekata
- Korist: predviđanje ponašanja drugih ljudi
- Neefikasna pravila treba zameniti efikasnijim, ali prečesta promena propisa stvara nesigurnost kod privrednih subjekata

DRŽAVA KAO PROIZVOĐAČ I POTROŠAČ

- Državni (javni) prihodi i rashodi
- **Državni budžet** – pravni akt koji sadrži planirane prihoda i rashoda države za budući jednogodišnji period.
- Državni budžet usvaja Parlament na predlog Vlade
- Izvori prihoda: porezi, takse, doprinosi, profiti državnih preduzeća i zaduživanje
- Država kao *proizvođač* javnih dobara i usluga-državna preduzeća i ustanove
- Država kao *kupac* roba i usluga za potrebe svojih organa

TRANSFERNA PLAĆANJA

- Transferna plaćanja - novčana plaćanja za socijalno ugrožene slojeve stanovništva (jednostrana davanja)
- Cilj: garantovanje minimalnog životnog standarda
- Razlozi: humani razlozi i ulaganje u ljudski kapital
- Socijalne grupe: nezaposleni, deca, invalidi, stari
- Izvori sredstava: porezi, doprinosi i zaduživanje
- **Negativni ekonomski efekti visokih poreskih opterećenja:** troškovi oporezivanja, smanjenje motivacije za rad, smanjenje štednje i investicija

MAKROEKONOMSKA POLITIKA

- Država može uticati na stopu inflacije, stopu privrednog rasta, stopu nezaposlenosti, buđetski deficit...

- **Osnovni makroekonomski ciljevi:**
 1. Stabilne cene
 2. Niska nezaposlenost

- *Da li su ova dva cilja konfliktna?*
- **Nosioci makroekonomske politike:**
 1. Vlada
 2. Centralna banka

- **Segmenti Makroekonomske politike:**

1. **Fiskalna politika** (javni prihodi i rashodi – Ministarstvo finansija, Vlada)
2. **Monetarna politika** (kontrola količine novca u opticaju – Centralna banka)
3. Devizna politika
4. Spoljnotrgovinska politika
5. Politika cena
6. Inovaciona politika

POZADINA EKONOMSKIH ODLUKA DRŽAVE

Preduzeća teže da max profit, domaćinstva korist u potrošnji, a političari da maksimiziraju broj glasova.

Država donosi kolektivne odluke.

Ekonomski neopravdane odluke: namerno (kupovina glasova pred izbore) ili nenamerno (pogrešne procene, nedovoljno znanje i slično).

Racionalne ekonomske odluke mogu biti nepopularne u kraćem roku, ali sa pozitivnim dugoročnim efektom (smanjenje budžetskog deficita...).

Političari često ne razmišljaju dugoročno.

EKONOMSKA ANALIZA PRAVA

- Primenjuje ekonomske metode u proučavanju efekata prava i pravnih instituta. Proučava razne grane prava kao i institute svojine, ugovora, naknade štete i drugo.
- *Pravni instituti se objašnjavaju na osnovu troškova i koristi.*
- *Pravičnost osnovna vrednost prava a efikasnost ekonomije.* Često se ove vrednosti podudaraju (efikasno je da štetu podnese počinitelac a ujedno je to i pravično).

EKONOMSKA ANALIZA KRIMINALA (BEKEROV MODEL)

- Geri Beker – kriminalci pokušavaju da maksimiziraju svoju korisnost. Upoređuju *korist* od kršenja zakona i korist u zakonitim delatnostima. Kao i *verovatnoću* ostvarivanja koristi. Kao i mogućnost *otkrivanja i osuđivanja*.
- Očekivana korist od krivičnog dela zavisi od: visine *zaprećene kazne* i *verovatnoće otkrivanja* počinioca.
- Kaznena politika predstavlja odlučujući faktor prevencije kriminala.

- **Troškovi vršenja krivičnih dela:**
- 1. Šteta koju podnosi oštećeno lice.
- 2. Izgubljena dobit koja je mogla biti ostvarena, da nije bilo krivičnog dela.
- 3. Troškovi izvršenja kazni.
- 4. Troškovi prevencije kriminala (ulaganje u policiju, pravosuđe...)
- 5. Lične mere bezbenosti (kamere...).
- Beker je za max iznos novčane kazne, ukupna imovina kriminalca.

EKONOMSKA ANALIZA ODŠTETNOG PRAVA

- **Materijalna i nematerijalna šteta** (stres, bol...). Princip potpune naknade štete, često je to nemoguće (gubitak članova porodice...).
- **Namerno izazvana šteta ili nepažnjom** (gruba ili laka).
- Uobičajeno štetu snosi počinitelj.
- **Prevenција štete** povlači trošove ali smanjuje moguću štetu, isto kao i povećana pažnja.
- **Odgovornost** za naknadu štete.
- Treba primeniti nivo pažnje koji obezbeđuju najniže troškove očekivane štete (mobilni u vožnji...).

UNILATERALNI EKONOMSKI MODEL ODGOVORNOSTI ZA NAKNADU ŠTETE

- Pretpostavka da samo jedna strana (počinilac ili oštećeni) preduzima mere prevencije (pažnje).
- **Objektivna odgovornost** za naknadu štete (nezavisno od krivice) i **subjektivna odgovornost** (zbog krivice – nepažnje).
- 1. Hipotetički, ako nema odgovornosti za naknadu štete, potencijalni počinioци biće nepažljivi. Šteta je na teret oštećenog.
- 2. Kada je propisana objektivna odgovornost počinioца štete, ljudi će preduzeti efikasan nivo pažnje, kako bi izbegli nastanak štete.

EKONOMSKA ANALIZA PARNICE I PREGOVARANJA

- Do **parnice** dolazi kada neko lice pretrpi materijalnu ili nematerijalnu štetu, i počinioca tuži sudu, radi naknade štete. Sud donosi presudu.
- Umesto toga, postoji **nagodba (poravnanje)** sa počiniocem štete, sudskim ili vansudskim putem.
- Kod uspešnog pregovaranja obe strane su zadovoljne. Dok sudskom presudom, jedna strana dobija druga gubi.
- Ekonomski gledano, najbolji izbor je onaj kojim dolazimo do cilja uz najniže troškove.

OČEKIVANI DRUŠTVENI TROŠKOVI PARNICE

- Administrativni troškovi + troškovi grešaka sudija.
- **Administrativni troškovi:**
 1. Kada oštećena lica koriste sud za zaštitu svojih prava, ona snose i troškove (za podizanje tužbe, preduzimanja parničnih radnji...).
 2. Radna snaga i realni kapital u sudovima, pokrivaju se iz državnog budžeta.
 3. Postoje i troškovi izvođenja dokaza.

-
- **Sudije mogu načiniti greške** u vezi sa odgovornim licima, visine štete i odštete.
 - Ukoliko je dosuđena niža odšteta od pretrpljene štete, počinioci će i u buduće računati s tim.
 - Isti je efekat i u slučaju sudijske greske utvrđivanja počinioca štete.
-

ZAŠTO RACIONALNI TUŽILAC PODIŽE TUŽBU?

- Kada oštećeni razmišlja o parnici i poravnanju on upoređuje troškove.
- U slučaju **parnice** oštećeni ima troškove podnošenja tužbe (advokat, sudske takse...), parnične troškove (izvođenje dokaza, propuštena zarada...). Parnica donosi i dobitak, koji je neizvestan.
- Sa drugom stranom moguća je nagodba i nakon podizanja tužbe.
- Oštećeno lice (tužilac) podiže tužbu i inicira parnični postupak, samo ako su njegovi troškovi niži od očekivane dobiti.

FAKTORI IZBORA IZMEĐU SUĐENJA I PORAVNANJA

Pokretanje **parničnog postupka** verovanije je:

1. Ako je veća verovatnoća da tužilac dobije parnicu.
2. Ukoliko je veća očekivana novčana naknada.
3. Ako su troškovi postupka niži.
4. Ako tužilac nema averziju prema riziku.
5. Ako se poveća stopa štetnih događaja.

Sklonost ka **poravnanju** postoji kada obe strane veruju da će pobedu na sudu ostvariti tužilac.

MIKROEKONOMIJA I MAKROEKONOMIJA

- *Mikroekonomija* proučava ponašanje pojedinačnih privrednih subjekata (domaćinstava i preduzeća). Recimo, na osnovu čega neko lice donosi odluku o tome šta i koliko da proizvodi.
- *Makroekonomija* proučava funkcionisanje privrede kao celine. Inflacija u jednoj privredi, nezaposlenost, devizni kurs, budžetski deficit i slično.

Kružni tok roba i novca

- **Tržište roba i usluga:**
 1. Kupci → domaćinstva
 2. Prodavci → preduzeća
- **Tržište faktora proizvodnje:**
 1. Kupci → preduzeća
 2. Prodavci → domaćinstva

Specijalizacija i trgovina

- **Specijalizacija: svako radi ono šta najbolje zna!**
- Pretpostavka: jedno lice bolje radi jedan posao, drugo lice bolje radi drugi posao. Razmenjujući svoje proizvode oba lica imaju koristi.
- *Šta se, međutim, dešava, ukoliko je jedno lice bolje i u jednom i drugom poslu?*
- **Apsolutnu prednost** ima proizvođač koji ostvaruje veću **produktivnost** u odnosu na druge proizvođače (za kraće vreme proizvede neki proizvod).
- **Komparativnu prednost** ima proizvođač čiji je **oportunitetni trošak** manji u odnosu na druge proizvođače.
- **Komparativna prednost** → **specijalizacija** → **korist od trgovine**
- Ova zakonitost važi i između pojedinačnih privrednih subjekata i između država!

Ponuda i tražnja

- Osnovni instrumenti tržišta
- Ponuda i tražnja određene robe determinišu tržišnu cenu.
- *Kako se formira cena na tržištu potpune konkurencije?*
- Cene su signal koji usmerava upotrebu oskudnih resursa

Faktori pojedinačne tražnje

- **Pojedinačnu tražnju** čini količina robe ili usluge koju je neki kupac spreman da kupi, po određenoj ceni!
- Faktori:
 1. **Cena robe** (zakon tražnje)
 2. **Dohodak** (normalna i inferiorna roba)
 3. **Cene povezanih roba** (supstituti i komplementarne robe)
 4. **Ukusi**
 5. **Očekivanja**
- **Ukupna tržišna tražnja** neke robe jeste zbir pojedinačnih tražnji svih kupaca te robe!

Faktori pojedinačne ponude

- *Pojedinačna ponuda* predstavlja količinu neke robe ili usluge koju je neki proizvođač spreman da proda, po određenoj ceni
- Faktori:
 1. *Cena te robe (zakon ponude)*
 2. *Cena faktora proizvodnje*
 3. *Raspoloživa tehnologija*
 4. *Očekivanja*
- *Ukupna tržišna ponuda* neke robe predstavlja zbir pojedinačnih ponuda svih proizvođača, odnosno prodavaca te robe na tržištu

Ravnoteža ponude i tražnje

- **Tržišna ravnoteža** jeste situacija u kojoj su ponuda i tražnja neke robe izjednačene
- Ravnotežna cena: cena koja izjednačava ponudu i tražnju neke robe (*cena koja raščićava tržište*)
- Ravnotežna količina: jednaka količina ponude i tražnje
- *Višak ponude (količina ponude veća od količine tražnje) → zalihe → pad cene*
- *Višak tražnje (količina tražnje veća od količine ponude) → rast cene*
- Zakon ponude i tražnje: cena se prilagođava kako bi izjednačila ponudu i tražnju neke robe

Promena ravnoteže

Promena faktora ponude ili tražnje → promena ponude ili tražnje → *tržište se izbacuje iz ravnoteže*

- Stabilno tržište brzo se vraća u stanje ravnoteže
- *Promena tražnje:*
- Veći dohodak → veća tražnja → veća cena → veća ponuda
- *Promena ponude:*
- smanjenje broja proizvođača → manja ponuda → tržišna cena raste → rast ponude
- *Istovremena promena ponude i tražnje:*
- *Veliko povećanje tražnje, uz malo smanjenje ponude → veće cene*
- *Malo povećanje tražnje, uz veliko smanjenje ponude → veće cene*

Elastičnost tražnje

- *Elastičnost jeste mera koja pokazuje koliko promena jedne ekonomske veličine utiče na promenu neke druge veličine.*
- *Recimo, koliko tražnja ili ponuda reaguju na promenu njihovih faktora?*
- *Cenovna elastičnost tražnje* pokazuje koliko količina tražnje neke robe reaguje na promenu cene te robe (% promene količine tražnje/ % promene cene)
- Faktori:
 1. Nužne potrebe → neelastična tražnja, ostale potrebe → elastična tražnja
 2. Robe supstituti → elastična tražnja
 3. Vremenski period → u dužem periodu elastičnija tražnja

Elastičnost ponude

Cenovna elastičnost ponude pokazuje koliko količina ponude neke robe reaguje na promenu cene te robe. Recimo, za koliko % se povećava ponuda neke robe ako je njena cena skočila za 7%.

- *Kakva je elastičnost ponude kuća u centru grada, a kakva industrijske robe?*
- *Faktori:*
 1. Mogućnosti proizvođača da promene količinu robe
 2. Vremenski horizont → u dužem vremenu elastičnija ponuda (jer se mogu izgraditi proizvodni kapaciteti)

Kontrola cena

Država određuje visinu cena nekih roba i usluga.

- *Plafonirana cena* - maksimalna propisana cena po kojoj roba može biti prodana
- *Pod cena* - propisana minimalna cena po kojoj roba može biti prodana
- Ako je plafonirana cena (12 din) iznad tržišne cene (10 din), ona ne obavezuje
- Ako je plafonirana cena (8 din) ispod tržišne (10 din), ona obavezuje → nestašica robe → korist ograničenom broju kupaca i gubici proizvođača
- Primeri: smanjenje ponude benzina ili kontrola stanarina

- Ako je pod cena (80 din) ispod tržišne cene (100 din), ona ne obavezuje
- Ako je pod cena (120 din) iznad tržišne cene (100 din), ona obavezuje → višak ponude

- Primer: visoka minimalna plata → povećanje nezaposlenosti
- *Treba koristiti druge mere pomoći socijalno ugroženog stanovništva*

Potrošački višak

- *Spremnost za plaćanje* predstavlja maksimalnu cenu koju je kupac spreman da plati za neku robu
- *Potrošački višak*: razlika između cene koju je kupac bio spreman da plati i cene koju je stvarno platio
- Povećanje ponude, uz istu spremnost za plaćanje → veći višak (kupio po nižoj ceni)
- Kada cena pada → povećava se potrošački višak (postojećih i novih kupaca)

- Značaj potrošačkog viška: predstavlja ekonomsku korist potrošača
- Niža cena → veći potrošački višak i obrnuto
- Kontrola cena → uticaj na potrošački višak
- **Primer: Veći porez → veće cene → niža tražnja**
Veći porez → povećanje poreskog prihoda → manji potrošački višak
- **Iznos smanjenja potrošačkog viška – Iznos povećanja poreskog prihoda = Čist gubitak potrošačkog viška**
- On pokazuje da porez na potrošnju više košta potrošače nego što država uspeva da ostvari povećanje poreskog prihoda

Proizvođački višak

- Ukupni trošak proizvođača = stvarni trošak + oportunitetni trošak
- Trošak je spremnost proizvođača da prodaju robu (najniža cena po kojoj su spremni da prodaju)
- *Proizvođački višak*: razlika između iznosa koji je plaćen prodavcu (tržišne cene) i minimalnog iznosa po kome je prodavac bio spreman da proda robu
- Porast cene → veći proizvođački višak (postojećih i novih proizvođača)
- Značaj proizvođačkog viška: mera ekonomske koristi proizvođača

Ukupni višak na tržištu

- Ukupan višak = potrošački višak + proizvođački višak
- Potrošački višak = cena koju su kupci spremni da plate – iznos novca koji su platili
- Proizvođački višak = iznos novca koji su primili prodavci – troškovi prodavaca
- Iznos novca koji plaćaju kupci = iznos novca koji primaju prodavci
- **Ukupan višak = Cena koju su kupci spremni da plate – troškovi prodavaca**
- Efikasno tržište maksimizira ukupni višak koji ostvaruju svi učesnici na tržištu
- Pravičnost se odnosi na preraspodelu blagostanja

Tržišna ravnoteža

- Ukupan višak je oblast između krive ponude i krive tražnje do ravnotežne količine
- TPK usmerava ponudu robe onim kupcima koji je najviše vrednuju
- TPK usmerava tražnju robe onim prodavcima, koji tu robu proizvode s najmanjim troškovima
- TPK maksimizira ukupan višak na tržištu, odnosno proizvodi se količina koja maksimizira ukupan višak na tržištu
- *Šta se dešava ako je Q ispod ravnotežnog nivoa, a šta ukoliko je Q iznad ravnotežnog nivoa?*

Ekonomski efekti oporezivanja

- porez → veća cena → smanjuje se potrošački višak → niža tražnja → smanjuje se proizvođački višak → prihod državi ($P \times Q$)
- Iznos smanjenja potrošačkog viška – Iznos povećanja poreskog prihoda = Čist gubitak potrošačkog viška
- Što je veća elastičnost ponude i tražnje → veći čist gubitak
- Mali porez → poreski prihod je veći u odnosu na mali čist gubitak
- Veliki porez → poreski prihod je znatno manji u odnosu na veliki čist gubitak

Ekonomski efekti spoljne trgovine

- **Svetska cena:** cena koja preovladava na svetskom tržištu. Šta se dešava ako je svetska cena iznad domaće cene, a šta ukoliko je ispod domaće cene?
- **Izvoz:**
- Povećava cenu izvozne robe na domaćem tržištu → pad količine tražnje te robe → višak ponude → plasiranje na svetsko tržište
- izvoz → korist za domaće proizvođače → trošak za domaće potrošače → ukupna korist za zemlju izvoznicu je veća
- **Uvoz:**
- Domaća cena pada → raste tražnja za tom robom → višak tražnje → pokriva se uvozom
- uvoz → trošak za domaće proizvođače → korist za domaće potrošače
- Trgovina može koristiti svima!

Politika carina i kvota

- Carina: porez na uvezene robe
- Carina povećava i cenu domaće i cenu uvezene robe → korist domaćim proizvođačima → trošak domaćih potrošača → rast državnih prihoda
- *Ukupna ocena:*
- carina → Čist gubitak potrošačkog viška (razlika između većeg gubitka potrošačkog viška i manje koristi proizvođača i države)

- **Uvozna kvota: ograničenje količine uvoza inostrane robe**
- Uvozna dozvola
- Ograničen uvoz smanjuje domaću cenu, u odnosu na cenu koja je bila pre uvoza, ali je i dalje iznad svetske cene → korist za domaće proizvođače → trošak za domaće potrošače
- carine → povećavaju državne prihode, uvozne kvote donose profit vlasnicima uvoznih dozvola
- Dodatne koristi od slobodne trgovine:
 - Veća raznolikost roba
 - Niži troškovi proizvodnje (ekonomija obima)
 - Veća konkurencija
 - Korišćenje tehnoloških znanja drugih proizvođača
- *Protivnici slobodne trgovine:*
 - *Zaštita domaće proizvodnje?*
 - *Sprečavanje otpuštanja radnika?*
 - *Nezavisnost privrede?*

Eksterni efekti

- *Eksterni efekat je uticaj jedne individualne aktivnosti na blagostanje drugih, bez ikakve naknade.*
- **Negativni eksterni efekti** (zagađenje)
- *Internalizacija eksternih efekata jeste navodjenje ljudi da vode računa o eksternim efektima svojih aktivnosti.*
- *Državna intervencija u vezi s negativnim eksternim efektima javlja se u vidu: zabrana, dozvola, određivanja zona u kojima mogu da posluju zagađivači, propisa o naknadi štete i nametanja ekoloških poreza.*
- **Pozitivni eksterni efekti** (naučna otkrića)
- *Tehnološko prelivanje*
- **Privatna rešenja eksternih efekata**
- *Kouzova teorema tvrdi da pojedinci mogu sami rešiti problem eksternih efekata. Zainteresovane strane mogu postići nagodbu, na osnovu koje će svakoj od strana biti bolje nego pre, i ishod čitavog problema biće efikasan.*
- *Transakcioni troškovi*

Državna politika u vezi sa eksternim efektima

- U skladu s principom ekonomske efikasnosti, rešenje problema nalazi se u izbegavanju veće štete.
- Princip pravičnosti odnosi se na zaštitu oštećenog i njegovo pravo da traži naknadu štete.
- Negativni eksterni efekti kod nas su regulisani Zakonom o obligacionim odnosima
- **Privatni interes** » Naknada štete » Otklanjanje uzroka štete » Moguća zabrana delatnosti
- **Opšti interes** » Naknada prekomerne štete » Smanjenje štete » Nema zabrane delatnosti
- **Politika dozvola i zabrana.**
- **Politika podsticaja.**

Javna dobra

- *Privatna dobra* jesu ona dobra, čija potrošnja od jednog lica isključuje potrošnju drugih lica, i čije korišćenje može biti uskraćeno.
- *Javna dobra* jesu ona dobra, koja se kolektivno koriste od više lica, bez obzira na to da li ona plaćaju za njihovu potrošnju, ili ne, odnosno to su dobra čije se korišćenje ne može uskratiti.
- Dve osnovne karakteristike javnih dobara jesu: odsustvo rivaliteta u potrošnji i nemogućnost isključivanja iz potrošnje.
- **Problem putnika bez karte:** Pojedinci nastoje da izbegnu plaćanje za upotrebu javnih dobara.
- *Društvene resurse* čine dobra za čiju potrošnju pojedinci konkurišu jedni drugima, ali ne mogu biti isključeni iz potrošnje.

Poreski sistem

- Jedan *poreski sistem efikasniji* je od drugog ako prikupi isti iznos prihoda, uz manje troškove poreskih obveznika.
- Dva dodatna troška, osim samog poreza, jesu:
 - čist gubitak, koji je rezultat promene ponašanja ljudi pod uticajem poreza i
 - administrativni trošak.
- **Čist gubitak** od poreza odnosi se na smanjenje ekonomske dobrobiti poreskih obveznika.
- *Porezom na potrošnju*, odnosno porezom na promet, oporezuje se potrošnja proizvoda i usluga. Poreski obveznici jesu lica koja isporučuju proizvode, ili pružaju usluge, ali ona kroz povećanu cenu *prevaljuju poreski teret na krajnje potrošače*.
- Višefazni porez na promet, poznat je kao *porez na dodatu vrednost*.
- **Administrativni trošak** svaki poreski sistem čini manje efikasnim. Poreski obveznici imaju troškove u vezi s vođenjem poreske evidencije, podnošenjem poreskih prijava, konsultovanjem s poreskim stručnjacima... U isto vreme, država ima izdatke u vezi sa sprovođenjem poreskih zakona.
- **Princip koristi**, bazira se na stanovištu da ljudi treba da plaćaju porez srazmerno koristi koju imaju od državnih usluga.
- **Principa platežne moći**. Prema ovom principu, poreze treba nametnuti osobama, u skladu s tim koliko mogu podneti to opterećenje.
- *Vertikalna pravičnost* podrazumeva, da poreski obveznici s većom platežnom moći, treba da plaćaju veće poreze.
- *Horizontalna pravičnost* znači, da poreski obveznici sa sličnom platežnom moći, treba da plaćaju iste iznose poreza.

Pojam troškova

**Ukupan prihod - novac koji preduzeće ostvaruje od prodaje svojih proizvoda i drugih izvora.*

**Ukupan trošak jeste cena faktora proizvodnje, koje preduzeće koristi u proizvodnji, i drugi troškovi.*

Profit = Ukupan prihod – Ukupan trošak

oportunitetni trošak – najveća propuštena dobit, koja je mogla biti ostvarena od alternativne aktivnosti.

Stvarni troškovi » Odliv novca iz preduzeća

Oportunitetni trošak » Ne povlači odliv novca iz preduzeća

Ekonomski trošak = Stvarni trošak + Oportunitetni trošak

Knjigovodstveni trošak = Samo stvarni trošak

Ekonomski profit = Ukupan prihod – Ukupan ekonomski trošak (Stvarni trošak + Oportunitetni trošak)

Knjigovodstveni profit = Ukupan prihod – Ukupan knjigovodstveni trošak (Stvarni trošak)

Proizvodna funkcija

- **Proizvodna funkcija jeste odnos između količine upotrebljenih faktora proizvodnje i količine proizvedenih roba.*
- **Marginalni proizvod jeste povećanje količine proizvoda, koje nastaje sa angažovanjem jedne dodatne jedinice nekog faktora proizvodnje (npr. novog radnika).*
- **Opadanje marginalnog proizvoda jeste pojava, da marginalni proizvod nekog faktora proizvodnje opada s povećanjem količine istog faktora proizvodnje.*

Vrste troškova

- **Fiksni troškovi* jesu troškovi koji se ne menjaju s promenom obima proizvodnje
- **Varijabilni troškovi* jesu troškovi koji se menjaju s promenom obima proizvodnje.
- **Ukupni trošak proizvodnje* - zbir fiksnih i varijabilnih troškova.

Prosečni ukupni trošak = Ukupan trošak / Obim proizvodnje

Marginalni trošak - koliko košta proizvodnja još jedne jedinice proizvoda.

Marginalni trošak raste s porastom obima proizvodnje.

Pri niskom obimu proizvodnje, prosečni trošak je visok, zato što su fiksni troškovi raspoređeni na mali broj proizvoda. S povećanjem proizvodnje, prosečni trošak opada, a s daljim povećanjem proizvodnje, počinje ponovo da raste, zato što se varijabilni troškovi značajno povećavaju.

Profit preduzeća na tržištu potpune konkurencije

- *Prodavci i kupci na konkurentskom tržištu moraju prihvatiti cenu koju tržište određuje.*
- *Ako je marginalni prihod preduzeća veći od marginalnog troška, proizvođač treba da poveća proizvodnju.*
- *Ukoliko je marginalni prihod manji od marginalnog troška, proizvođač treba da smanji proizvodnju.*
Maksimalni profit ostvaruje se na nivou proizvodnje, na kome su marginalni prihod i marginalni trošak jednaki.

Kratkoročne i dugoročne odluke o proizvodnji

- *Privremeno zatvaranje preduzeća* (kratkoročna odluka), zbog trenutnih uslova na tržištu. Fiksni troškovi ostaju.
- *Trajno odustajanje od proizvodnje* (dugoročna odluka), da se preduzeće više ne bavi proizvodnjom određene robe.

Ponuda na tržištu potpune konkurencije

- *U kratkom vremenskom periodu, broj proizvođača relativno je fiksna, jer je za napuštanje ili započinjanje određene delatnosti obično potrebno vreme. U dužem vremenskom periodu, broj preduzeća se menja, kako se ona prilagođavaju promenljivim uslovima tržišta.*
- **U kratkom vremenskom roku, ponuda jedne robe na tržištu zavisi od pojedinačne ponude svih postojećih proizvođača.**
- **U dugom vremenskom roku, neka preduzeća odustaju od proizvodnje određene robe, dok neka nova preduzeća započinju s proizvodnjom.**
- *Povećanje broja proizvođača » Veća ponuda » Niža cena » Manji profiti*
- *Smanjenje broja proizvođača » Manja ponuda » Viša cena » Veći profiti*

Promena tražnje i odluka o proizvodnji

- *(u kratkom vremenskom roku) Povećanje tražnje » Povećanje cene » Veća proizvodnja postojećih proizvođača » (u dužem vremenskom roku) Novi proizvođači » Veća ponuda » Pad cene*
- *Postoje, međutim, dva razloga, zbog kojih povećana tražnja može biti praćena i povećanjem proizvodnje i cene.*
 1. *Prvi razlog jeste ograničenost proizvodnih resursa.*
 2. *Drugi razlog zbog kojega povećana ponuda može biti praćena i višom cenom, jeste taj, što preduzeća mogu imati različite troškove proizvodnje.*

Nastanak i ponašanje monopola

- Za neko preduzeće kaže se da je **monopol**, ako jedino ono prodaje određeni proizvod ili uslugu, na određenom tržištu, i ukoliko taj proizvod, odnosno usluga, nemaju adekvatnu zamenu.
- Prepreke za ulaz u neku delatnost mogu nastati iz triju razloga:
 1. • Značajan resurs je u vlasništvu samo jednog preduzeća.
 2. • Država daje samo jednom preduzeću ekskluzivno pravo da proizvodi neki proizvod (*zakonski monopoli*).
 3. • Troškovi proizvodnje dovode do toga, da je jedan proizvođač efikasniji od velikog broja proizvođača (*prirodni monopoli*).
- *Konkurentska preduzeća » Veća proizvodnja » Niža cena » Veća korist u potrošnji*
- *Monopolska preduzeća » Manja proizvodnja » Viša cena » Manja korist u potrošnji*
- *Prirodni monopoli » Manja proizvodnja » Niža cena*

Državno regulisanje monopola

- Podsticanje konkurencije.
- Regulisanje ponašanja monopola (kontrola cena proizvoda i usluga monopolskih preduzeća).
- Državni monopoli.
- Država ništa ne preduzima.

Ponuda i tražnja za radnom snagom

- Kada preduzeće odlučuje o broju radnika koje će zaposliti, ono upoređuje marginalni proizvod dodatnog radnika s troškom njegovog angažovanja (visinom plate).
- *Marginalni proizvod rada* pokazuje koliko svaki novozaposleni radnik povećava obim proizvodnje. Kada količinu roba koju novi radnik proizvede (marginalni proizvod) pomnožimo s tržišnom cenom te robe, dobijamo vrednost marginalnog proizvoda tog dodatnog radnika.
- **Tržišna tražnja određene radne snage zbir je tražnji svih preduzeća za tom vrstom radne snage.*
- *Faktori koji utiču na tražnju radne snage jesu: cena proizvoda, tehnološki progres i cena faktora proizvodnje.*

Ponuda radne snage

Faktori ponude radne snage:

- Visina plata
- Promena stava prema poslu
- Mogućnosti zarade u drugim delatnostima
- Migracija

Povećanje ponude rada » Smanjenje plate

Povećanje tražnje za radom » Povećanje plate

Ostali faktori proizvodnje: zemljište i realni kapital

- **Realni kapital čine oprema i objekti koji se koriste u proizvodnji roba i usluga*
- *Preduzeća će uzimati u zakup faktore proizvodnje, sve dok ti faktori povećavaju prihod preduzeća iznad iznosa zakupnine.*

Neke determinante plata

- Kompenzaciona razlika
- Ljudski kapital
- Talenat i trud
- Minimalne i efikasne plate

Nejednakost dohodaka i državna politika

- *Linija siromaštva* pokazuje nivo porodičnog dohotka, utvrđen od države, koji se smatra neophodnim za život jedne porodice.
- **1. Minimalne plate.**
- **2. Transferna plaćanja.**
- **3. Negativni porez na dohodak.**
- **4. Pomoć u robama i uslugama.**

Budžetsko ograničenje – šta potrošač može sebi da priušti

- **Preferencije* potrošača odnose se na rangiranje roba prema prvenstvu u potrošnji.
- **Kriva indiferencije* prikazuje sve kombinacije potrošnje koje pružaju potrošaču isti nivo zadovoljstva.
- **Marginalna stopa supstitucije* jeste stopa, po kojoj je potrošač spreman da zameni jednu robu drugom robom.

Potrošački izbor

- *Želje potrošača (Kriva indiferencije) » Raspoloživi dohodak (Budžetsko ograničenje) » Potrošački izbor*
- *Potrošački izbor » Tražnja potrošača*
- *Rast dohotka » Rast potrošnje normalnih roba » Pad potrošnje inferiornih roba*
- *Pad cena » Rast potrošnje*
- ***Efekat supstitucije***
- *Povećanje plate » Smanjenje broja sati za slobodne aktivnosti » Povećanje broja sati provedenih u radu*
- ***Efekat dohotka***
- *Povećanje plate » Povećanje broja sati za slobodne aktivnosti » Smanjenje broja sati provedenih u radu*

Kamatne stope i štednja

- ***Efekat supstitucije***
- *Povećanje kamatne stope » Manja potrošnja sada » Veća štednja*
- ***Efekat dohotka***
- *Povećanje kamatne stope » Veća potrošnja sada » Manja štednja*

Društveni proizvod

Društveni proizvod (DP) čini ukupna količina proizvedenih roba i usluga u jednoj zemlji, u periodu od godine dana.

Bruto društveni proizvod (BDP) predstavlja tržišnu vrednost svih finalnih roba i usluga, proizvedenih u jednoj zemlji, u periodu od jedne godine.

(DP • TRŽIŠNE CENE)

Potencijalni društveni proizvod jeste onaj društveni proizvod, koji bi se mogao ostvariti ukoliko bi svi faktori proizvodnje bili potpuno iskorišćeni.

Druge mere dohotka

- **Bruto nacionalni proizvod** (*gross national product - GNP*) jeste ukupan dohodak zarađen od državljana jedne zemlje.
- **Neto nacionalni proizvod** (*net national product - NNP*) jeste ukupan dohodak državljana jedne zemlje (BNP), minus troškovi amortizacije.
- **Nacionalni dohodak** (*national income*) jeste ukupan dohodak, zarađen od državljana jedne zemlje, u proizvodnji roba i usluga.
- **Lični dohodak** (*personal income*) jeste dohodak koji su domaćinstva primila.
- **Raspoloživi lični dohodak** (*disposable personal income*) jeste dohodak koji je domaćinstvima preostao, posle izmirenja svih njihovih obaveza prema državi, kao što su poreske obaveze.

Delovi bruto društvenog proizvoda

- Bruto društveni proizvod (BDP) sastoji se iz četiri dela: potrošnje (P), investicija (I), državne kupovine (D) i neto izvoza (NI).

$$\text{BDP} = \text{P} + \text{I} + \text{D} + \text{NI}$$

- **Potrošnja se odnosi na domaćinstva, koja kupuju različite robe i usluge, sa izuzetkom izdataka za nove kuće.*
- **Investicije predstavljaju kupovinu realnog kapitala od preduzeća (oprema, inventar, objekti), uključujući izdatke domaćinstava za nove kuće.*
- **Državne kupovine odnose se na kupovinu roba i usluga od države.*
- **Neto izvoz jednak je prodaji domaćih roba na stranom tržištu (izvoz), minus kupovina stranih roba od domaćih lica (uvoz).*

Realni i nominalni bruto društveni proizvod

* *Nominalni BDP* predstavlja vrednost društvene proizvodnje u jednoj zemlji, na osnovu trenutnih tržišnih cena.

DP • TRENUTNE TRŽIŠNE CENE

* *Realni BDP* predstavlja vrednost društvene proizvodnje u jednoj zemlji, na osnovu konstantnih cena iz bazne godine.

DP • TRŽIŠNE CENE IZ BAZNE GODINE

Povećanje nominalnog BDP-a može biti rezultat povećanja proizvodnje ali i rasta inflacije.

Povećanje realnog BDP-a jeste rezultat povećanja obima društvene proizvodnje.

Merenje troškova života

- **Indeks potrošačkih cena jeste mera ukupnog troška kupovine roba i usluga, od tipičnog potrošača.*
- **Stopa inflacije predstavlja procenat promene indeksa cena u odnosu na prethodni period.*
- **Indeksacija jeste automatska korekcija dinarskog iznosa za veličinu inflacije, zakonom ili ugovorom.*

Privredni rast

- **Privredni rast predstavlja povećanje obima proizvodnje u jednoj zemlji, mereno bruto društvenim proizvodom.*
- **Stopa privrednog rasta meri brzinu povećanja bruto društvenog proizvoda, odnosno, procentualno uvećanje BDP-a u odnosu na prethodnu godinu.*

Produktivnost i njene determinante

**Produktivnost rada predstavlja količinu roba i usluga, proizvedenih u toku svakog sata radnog vremena.*

Produktivnost ima presudnu ulogu u povećanju životnog standarda.

Faktori produktivnosti rada jesu:

**Realni kapital čine raspoloživa oprema i objekti koji se koriste za proizvodnju roba i usluga.*

**Ljudski kapital čine znanja i veštine koje radnici stiču obrazovanjem i praksom.*

**Prirodni resursi jesu dar prirode, koji mogu biti proizvodno upotrebljeni.*

**Tehnički i tehnološki razvoj čini savremena oprema, kao i poznavanje najboljih načina za proizvodnju roba i usluga.*

Privredni rast i državna politika

Država može podstaći privredni rast:

Stimulisanjem štednje i investicija.

*Obezbeđivanjem stabilnosti bankarskog, i ukupnog
finansijskog sistema.*

Privlačenjem stranih investicija.

Smanjivanjem vremena i troškova za papirološke poslove.

Savremenim obrazovanjem.

*Stvaranjem pravne države i efikasnog pravosudnog
sistema.*

Obezbeđivanjem političke stabilnosti.

Stimulisanjem tržišne konkurencije.

Finansijski sistem

Finansijski sistem čini skup institucija u privredi, koje pomažu povezivanju štednje i investicija.

Finansijske institucije mogu biti grupisane u:

- » finansijska tržišta i
- » finansijske posrednike (banke, investicioni fondovi).

Finansijska tržišta:

- Tržište kapitala
- Tržište novca
- Tržište deviza

Tržište obveznica

Obveznica je dužnička hartija od vrednosti, čijim se emitovanjem pozajmljuje tuđi novac

Mogu ih izdavati: preduzeća, banke, i druge finansijske organizacije, osiguravajuća društva, država, i druga pravna lica.

Prema roku dospeća mogu biti: kratkoročne i dugoročne

Kreditni rizik – mogućnost da emitent obveznice ne plati deo kamate, ili glavnicu duga.

Jednokratno isplative obveznice (obveznice bez kupona), izdavalac je dužan da izvrši svoju obavezu, u celosti, određenog dana.

Višekratno isplative obveznice (obveznice s kuponom) obaveza emitenta da vlasniku obveznice godišnje isplaćuje kamatu, sve do dana dospelosti obveznice, i da vrati glavnicu, na dan dospeća. Većina obveznica javlja se u ovom obliku.

Rast kamatnih stopa na tržištu » Pad cena ranije emitovanih obveznica

Tržište akcija

Akcija je vlasnička hartija od vrednosti. Potvrda o vlasništvu nad delom akcionarskog preduzeća.

Vlasnici akcija ostvaruju godišnji prihod, koji se naziva *dividendom*

Osnivačke akcije emituju se prilikom osnivanja akcionarskog preduzeća, kasnije povećanje kapitala može se ostvariti emitovanjem *novih akcija*.

Obične (redovne) akcije, daju pravo na učešće u upravljanju preduzećem, i pravo na dividendu, bez posebnih pogodnosti u pogledu naplate.

Prioritetne (povlašćene) akcije, nude dividende koje se isplaćuju pre dividendi na obične akcije, i to po unapred utvrđenoj stopi.

Akcionari su vlasnici akcionarskog preduzeća.

Nominalna vrednost akcije jeste iznos na koji ona glasi, i po kome se prodaje prvi put, odmah nakon emisije

Tržište akcija:

primarno - na kome se akcije prodaju prvi put,

sekundarno - na kome se obavljaju druga i svaka naredna trgovina akcija, i tzv. treće tržište.

Cene akcija na berzi, determinisane su ponudom i tražnjom akcija.

Finansijski posrednici

- **Finansijski posrednici jesu finansijske institucije, preko kojih štediške mogu indirektno ponuditi novac zajmotražiocima.*
- ** **Banke** jesu finansijski posrednici između lica koja trenutno imaju višak novca, i spremna su da ga pozajme, na određeno vreme, uz određenu kamatu, i lica koja traže novac na pozajmicu, na određeno vreme, uz obavezu plaćanja kamate.*
- ** **Investicioni fond** jeste institucija, koja prodaje svoje akcije, i koristi prikupljena sredstva za kupovinu različitih hartija od vrednosti.*

Štednja i investicije

- Štednja » Tržište akcija i obveznica » Investicije
- Štednja » Banke » Krediti » Investicije
- $\dot{S} = I$ (Nacionalna štednja = Investicije)
- *Nacionalna štednja jeste ukupan dohodak u privredi, koji ostaje posle plaćanja za potrošnju i državne kupovine.

- **Nacionalna štednja = Privatna štednja + Javna (državna) štednja**
- *Privatna štednja jeste dohodak, koji domaćinstvima preostaje posle plaćanja poreza i potrošnje.
- *Javna štednja jeste državni prihod, koji državi preostaje posle podmirenja njenih rashoda.
- *Budžetski suficit jeste višak državnih prihoda nad rashodima.
- *Budžetski deficit jeste manjak državnih prihoda, u odnosu na državne rashode.

Tržište zajmovnog kapitala

- **Tržište zajmovnog kapitala* jeste tržište na kome oni, koji žele da štede, nude novac, i oni koje žele da se zadužuju, da bi investirali, potražuju novac.
- Štednja je izvor ponude zajmovnog kapitala
- Investiranje je izvor tražnje zajmovnog kapitala.
- Kredit
- Kamata je cena za upotrebu zajmovnog kapitala.

Rast kamatne stope » Smanjenje tražnje zajmovnog kapitala » Povećanje ponude zajmovnog kapitala

- **Nominalna kamatna stopa* pokazuje procenat povećanja dinarske štednje.
- **Realna kamatna stopa* pokazuje procenat povećanja kupovne moći dinarske štednje. (Nominalna kamatna stopa - Stopa inflacije)
- Veća štednja u privredi, znači veće investicije, porast proizvodnje, i viši životni standard.
- Manje oporezivanje kamata povećava štednju i ponudu zajmovnog kapitala, što za konačni rezultat ima niže kamatne stope i veće investicije.

Deficit državnog budžeta

**Državni budžet* - obavezujući plan javnih prihoda i rashoda, u toku jedne godine.

Kada država troši više nego što joj dozvoljavaju poreski prihodi, nastaje *budžetski (javni) deficit*. Država finansira budžetski deficit zadužujući se na finansijskom tržištu. Nagomilavanje državnih zaduživanja naziva se *državnim (javnim) dugom*.

Kada se država zadužuje na finansijskom tržištu, to smanjuje raspoloživi kapital za investicije u privredi.

Kada država povećava budžetski deficit, kamatna stopa raste, i investicije padaju. Budžetski deficit smanjuje stopu privrednog rasta.

Budžetski deficit smanjuje nacionalnu štednju, investicije, i dugoročni privredni rast, dok povećava državni dug.

Nezaposlenost

*Punoletno stanovništvo = Radna snaga (Zaposleni + Nezaposleni)
+ Van radne snage*

**Stopa nezaposlenosti predstavlja procenat radne snage koja je nezaposlena (punoletni građani koji traže posao).*

Broj nezaposlenih

Stopa nezaposlenosti = $\frac{\text{Broj nezaposlenih}}{\text{Radna snaga}} \times 100$

**Stopa zastupljenosti radne snage predstavlja procenat punoletnih gradjana koji čine radnu snagu.*

Radna snaga

Stopa zastupljenosti radne snage = $\frac{\text{Radna snaga}}{\text{Punoletni gradjani}} \times 100$

Pojam novca

Trampa – razmenu jedne robe ili usluge za drugu.

**Novac je zakonsko sredstvo plaćanja u jednoj privredi, koje se koristi za kupovinu roba i usluga, i izvršavanje obaveza.*

Robni novac (zlato, predmeti)

Moneta je zlatni kovani novac.

Papirni novac

Zlatni standard.

Savremeni novac predstavljaju novčani znaci države, koji su pravnim propisima proglašeni zakonskim sredstvom plaćanja u jednoj zemlji.

Vrste novca danas jesu: **gotov novac** u opticaju (efektivni novac), koji se sastoji iz papirnog (novčanica) i kovanog novca, i **depozitni novac**, koji čine bankarski depoziti, koji se mogu prenositi čekovima, ili zameniti za gotov novac (tekući i žiro računi).

Ulozi na štednju po viđenju predstavljaju *kvazinovac*.

Funkcije novca

- Novac je sredstvo razmene roba i usluga
- Novac postaje platežno sredstvo onoga časa, kada dužnik izmiruje dospele obaveze.
- Novac je i obračunsko sredstvo, odnosno jedinica kojom se meri vrednost stvari.
- Novac se može koristiti i kao **sredstvo čuvanja vrednosti** (bogatstva)

Likvidnost je lakoća s kojom se neki oblik imovine može pretvoriti u sredstvo plaćanja.

Novčana masa u privredi

- Količina novca, koja je u opticaju u privredi, naziva se *novčanom masom*.
- **Novčana masa M₁** - zakonska sredstva plaćanja (*gotov novac u opticaju, i depozitni novac*)
- *Gotov novac u opticaju čini *papirni novac (novčanice) i kovani novac*.
- Depozitni novac obuhvata sredstva na računima, s kojih se neposredno vrše plaćanja (*sredstva na žiro i tekućim računima*).

- **Novčana masa M₂** – novac u širem smislu
- *Novčanu masu u širem smislu, M₂, čini zbir novčane mase M₁ i kvazinovac (*ostali depoziti po viđenju, oročeni depoziti do jedne godine, kratkoročne hartije od vrednosti nebankarskih subjekata*).

- **Novčana masa M₃** – ukupni depoziti
- *Novčanu masu, M₃, čini zbir svih zakonskih sredstava plaćanja, kvazinovca i ograničenih depozita.

- **Neto domaća aktiva** predstavlja zbir ukupnih depozita, M₃, i neto deviznih obaveza bankarskog sistema prema inostranstvu (*devizne obaveze prema inostranstvu, umanjenje za devizna potraživanja*).

Centralna banka i poslovne banke

- **Centralna banka* jeste institucija koja kontroliše bankarski sistem i reguliše količinu novca u privredi.
- **Ponuda novca* jeste količina raspoloživog novca u privredi.
**Monetarna politika* odnosi se na regulisanje količine novca u opticaju. Ovu politiku utvrđuje i sprovodi centralna banka.
- Operacije na otvorenom tržištu, odnose se na kupovinu i prodaju hartija od vrednosti od centralne banke.
- Kamata, koju banka naplaćuje licima kojima odobrava kredite, naziva se *aktivnom kamatom*, dok je *pasivna kamata* ona, koju banka plaća svojim deponentima.

Poslovne banke i ponuda novca

**Rezerve jesu deo depozita koje banka prima, ali ih dalje ne plasira.*

- *Delimične bankarske rezerve predstavljaju bankarski sistem, u kome banke drže samo deo depozita, kao rezerve.*
- *Stopa obavezne rezerve jeste deo depozita, koji banke drže kao rezerve.*
**Centralna banka propisuje obavezne rezerve gotovog novca, koje svaka banka, u svakom momentu, mora imati u svom trezoru, ili na posebnom računu, kod centralne banke.*
- **Novčani multiplikator pokazuje iznos novca, koji bankarski sistem stvara na osnovu svakog deponovanog dinara.*
- *Viša stopa obavezne rezerve, utiče na to da banke plasiraju manje depozita, te je manji novčani multiplikator, odnosno manja je ponuda novca.*
- *Banke će stvoriti veću količinu novca: 1) što se više novca drži u obliku depozita kod banaka, a manje u obliku gotovine, i 2) što je manji iznos obaveznih rezervi.*

Instrumenti kontrole novca u opticaju

- *Centralna banka plasira, odnosno emituje, primarni novac, pre svega odobravanjem kredita bankama, kupovinom hartija od vrednosti, i otkupom stranih valuta.*
**Primarni novac predstavlja osnovu novčanog sistema, i najvećim delom se sastoji iz gotovine.*
- **Instrumenti kontrole novca u opticaju jesu:**
 1. *Operacije na otvorenom tržištu - kupovina i prodaja hartija od vrednosti, od centralne banke.*
 2. *Promena stope obavezne rezerve (minimalni iznos rezervi, koji banke moraju držati).*
 3. *Promena eskontne stope (kamatna stopa na kredite, koje centralna banka odobrava poslovnim bankama).*
 4. *Kupovina i prodaja stranih valuta, od centralne banke.*

Ponuda novca, tražnja novca i monetarna ravnoteža

- Povećanje opšteg nivoa cena u privredi naziva se *inflacijom*. Kada većina cena pada u privredi, reč je o *deflaciji*. Neobično visoka stopa inflacije naziva se *hiperinflacijom*.
- *Kada opšti nivo cena raste, vrednost novca pada.*
- Centralna banka, zajedno s poslovnim bankama, određuje **ponudu novca**.
- Privredni subjekti javljaju se kao nosioci **tražnje novca**.
- Tražnja za novcem jeste spremnost privrednih subjekata da drže gotov novac, ili depozitni novac, da bi izvršili nameravana plaćanja.
- *Porast kamatnih stopa izaziva pad tražnje za novcem.*
- *Viši nivo cena povećava količinu traženog novca.*
- U kratkom roku, kamatne stope imaju značajnu ulogu u usklađivanju ponude i tražnje novca. U dugom roku, međutim, *opšti nivo cena prilagođava se nivou na kome je tražnja za novcem jednaka ponudi.*
- *Kada je nivo cena visok (i vrednost novca niska) » Veća tražnja novca.*

Monetarno predoziranje – uzrok inflacije

- *Kada centralna banka značajno poveća ponudu novca, rezultat je povišavanje nivoa cena, što svaki dinar čini manje vrednim.*
- *Ubacivanje novca u opticaj povećava tražnju za robama i uslugama.*
- *Veća tražnja za robama i uslugama, izaziva porast cena roba i usluga*
- **Kvantitativna teorija novca jeste teorija, koja tvrdi da količina raspoloživog novca određuje nivo cena, i da stopa povećanja količine raspoloživog novca, određuje stopu inflacije.*
- *Brzina optičaja novca jeste brzina kojom novac prelazi iz ruke u ruku.*
- *$B = (C \times DP) / M_1$*
- *Brzina optičaja novca = (Nivo cena x Društveni proizvod) / Količina novca u optičaju*
- **Kvantitativna jednačina, $M_1 \times B = C \times DP$, jeste jednačina, koja dovodi u vezu količinu novca, brzinu optičaja novca, i dinarsku vrednost proizvedenih roba i usluga u privredi.*
- *Količina novca x Brzina optičaja novca = Nivo cena x Društveni proizvod*
- *Ukoliko centralna banka poveća godišnju ponudu novca, više nego što je porast vrednosti društvenog proizvoda, ona time povećava agregatnu tražnju, više nego što su povećane proizvodnja i ponuda roba i usluga. Veća tražnja roba i usluga, od njihove ponude, dovodi do skoka cena.*

Troškovi inflacije

Niska inflacija postoji kada je godišnji porast cena do 10%.

Umerena inflacija postoji kada je mesečni porast cena do 10%, a godišnji porast cena do 100%.

Visoka inflacija postoji kada je mesečni porast cena preko 10%, i kada ukupni godišnji rast cena prelazi 100%.

Ukoliko stopa inflacije prelazi 50% mesečno, reč je o *hiperinflaciji*.

Inflacija smanjuje kupovnu moć jednog dinara, ali.

Troškovi inflacije:

- **Rasipanje resursa**
- **Inflacija destimuliše štednju**
- **Troškovi promene cena**
- **Konfuzija obračuna**
- **Poseban trošak neočekivane inflacije - redistribucija bogatstva**

Tržište novca

- *Tržište novca* deo je finansijskog tržišta, na kome se trguje kratkoročnim finansijskim instrumentima.
- Najvažnije *funkcije* tržišta novca jesu:
 1. Na tržištu novca, preduzeća i finansijske institucije dolaze do kratkoročnih sredstava za održavanje likvidnosti,
 2. Preko tržišta novca, država obezbeđuje sredstva za finansiranje deficita u javnim finansijama, bez inflatornih posledica i
 3. Delujući na tržištu novca, centralna banka sprovodi monetarnu politiku, i reguliše količinu novca u opticaju.
- *Finansijski instrumenti*, kojima se najčešće trguje na tržištu novca, jesu: državne hartije od vrednosti, blagajnički i komercijalni zapisi, i sertifikati o depozitu.

Međunarodni tokovi roba i finansijskog kapitala

- **Zatvorena privreda jeste privreda koja ne ostvaruje razmenu s drugim privredama u svetu. *Otvorena privreda jeste privreda koja učestvuje u razmeni s drugim privredama u svetu.*
- **Tok roba i usluga - izvoz, uvoz i neto izvoz**
- ****Izvoz** predstavljaju robe i usluge, proizvedene u domaćoj privredi, i prodane u inostranstvu. ***Uvoz** predstavljaju robe i usluge, proizvedene u inostranstvu, i prodane na domaćem tržištu.*
- *Neto izvoz = Izvoz – Uvoz*
- ****Neto izvoz**, ili trgovinski bilans, predstavlja vrednost izvoza jedne zemlje, minus vrednost njenog uvoza.*
- **Trgovinski suficit predstavlja višak izvoza u odnosu na uvoz.
*Trgovinski deficit predstavlja višak uvoza u odnosu na izvoz.
Uravnotežena trgovina jeste situacija u kojoj je izvoz jednak uvozu.

Na izvoz, uvoz i neto izvoz jedne zemlje utiču, pre svega, sledeći faktori:

- *sklonost* potrošača ka domaćim ili stranim robama,
- *cene* domaćih i stranih roba,
- *devizni kurs*,
- *dohodak* domaćih i stranih potrošača,
- *trošak transporta* roba između zemalja,
- *spoljnotrgovinska politika* zemlje.

Tok finansijskog kapitala - neto strane investicije

***Neto strane investicije predstavljaju kupovinu strane imovine, od domaćih privrednih subjekata, minus kupovina domaće imovine, od stranih privrednih subjekata.**

strane direktne investicije

strane portfolio investicije

Osnovni faktori, koji utiču na neto strane investicije jedne zemlje, jesu:

- realne kamatne stope u zemlji i inostranstvu,
- ekonomski i politički rizik investiranja u konkretnu zemlju,
- tretman stranog vlasništva nad imovinom u zemlji.

$NSI = NI$

Neto strane investicije = Neto izvoz

Platni bilans

- **Platni bilans** jedne zemlje jeste sistematski pregled svih ekonomskih transakcija između te zemlje i drugih zemalja u svetu, u određenom periodu, najčešće za godinu dana. On prikazuje tokove dobara, usluga i novčanog kapitala između jedne zemlje, i drugih zemalja.
- *Robne transakcije*
- *Nerobne transakcije*
- *Kapitalne (finansijske) transakcije*

- Platni bilans ima dve stavke: *prihode* i *rashode*
- Suficit platnog bilansa postoji kada je ukupan priliv stranog novca veći od njegovog odliva, čime se povećavaju devizne rezerve zemlje. U suprotnom, postoji deficit platnog bilansa.

- Višak rashoda nad prihodima, u razmeni sa inostranstvom, može se pokriti, ili zaduživanjem u inostranstvu, ili smanjivanjem deviznih rezervi zemlje
- Likvidnost zemlje u međunarodnim plaćanjima najčešće se meri odnosom deviznih rezervi prema uvozu. Smatra se da je dovoljno da zemlja obezbeđuje nivo deviznih rezervi u visini tromesečnog uvoza.
- Deficit platnog bilansa može biti privremen ili dugotrajan.

Štednja, investicije i međunarodne transakcije

- $BDP = P + I + D + NI$
- $BDP - P - D = I + NI$
- $\check{S} = I + NI$
- $\check{S} = I + NSI$
- *Štednja = Domaće investicije + Neto strane investicije*
- **Nacionalna štednja određuje obim domaćih investicija i neto stranih investicija (investiranje domaćih lica u druge zemlje, minus investiranje stranih lica u domaću privredu).*

Nominalni i realni devizni kurs

- * **Nominalni devizni kurs** predstavlja odnos, po kome se može zameniti novac (valuta) jedne zemlje, za novac druge zemlje.
- * **Apresijacija** jeste povećanje vrednosti jedne valute, u odnosu na stranu valutu (manje dinara je potrebno za kupovinu jedinice strane valute).
- * **Depresijacija** je smanjenje vrednosti jedne valute u odnosu na stranu valutu (više dinara je potrebno za kupovinu jedinice strane valute).
- * **Devalvacija** predstavlja pad vrednosti dinara u odnosu na stranu valutu, koji je nastao odlukom države.
- * **Realni devizni kurs** predstavlja odnos, po kome se mogu zameniti robe i usluge jedne zemlje, za robe i usluge druge zemlje.

Nominalni devizni kurs \times Domaće cene

$$\text{Realni devizni kurs} = \frac{\text{Nominalni devizni kurs} \times \text{Domaće cene}}{\text{Strane cene}}$$

Pad realnog deviznog kursa, znači da su domaće robe postale jeftinije, u odnosu na strane robe.

Povećanje realnog deviznog kursa, znači da srpske robe postaju skuplje, u odnosu na strane robe, tako da srpski neto izvoz pada.

Način utvrđivanja deviznog kursa

- **Fiksni devizni kurs**, kod nas utvrđuje Vlada, na predlog Narodne banke.
- **Plivajući devizni kurs** formira se svakodnevno, na osnovu trenutnog stanja ponude i tražnje stranih valuta.
- "Mešoviti" plivajući kurs I slobodni plivajući kurs.
- Konvertibilnost, znači mogućnost zamene novca jedne zemlje za druge strane valute.
- Ukoliko se domaći novac može zameniti stranim novcem samo na domaćem tržištu, reč je o *internoj konvertibilnosti*.
- Ako se zamena domaćeg novca stranim novcem može učiniti i na domaćem tržištu, i na stranim tržištima, reč je o *punoj konvertibilnosti*.

Devizni kurs i stopa inflacije

- Teorija pariteta kupovne moći zastupa stanovište da *nominalni devizni kurs, između valuta dveju zemalja zavisi od nivoa cena u ovim zemljama.*
- *Kada centralna banka štampa velike količine novca, novac gubi vrednost, i u obliku roba i usluga koje se njime mogu kupiti, i u obliku iznosa drugih valuta koje se za njega mogu kupiti.*
- *Rast ponude novca » Rast nivoa cena » Pad vrednosti (depresijacija) nacionalne valute.*
- *Sa porastom stope inflacije, u nekoj zemlji, raste i devizni kurs, odnosno cena inostranih valuta.*

Tržište zajmovnog kapitala i tržište deviza

- $\dot{S} = I + NSI$
- *Štednja = Domaće investicije + Neto strane investicije*
- *Ponuda zajmovnog kapitala dolazi od nacionalne štednje (\dot{S}). Tražnja za zajmovnim kapitalom dolazi od domaćih investicija (I), i neto stranih investicija (NSI).*
- *Investicije povećavaju tražnju za zajmovnim kapitalom, bez obzira na to da li se investira u domaću privredu, ili u inostranstvu.*
- *Viša realna kamatna stopa » Veća ponuda zajmovnog kapitala (veća štednja) i manja tražnja zajmovnog kapitala (manje investicija).*
- *Viša domaća realna kamatna stopa » Manje domaće neto strane investicije.*
- *Prema ravnotežnoj kamatnoj stopi, iznos koji ljudi žele da uštede, tačno je jednak željenom iznosu domaćih investicija i neto stranih investicija.*

Tržište deviza

- *Kada neto izvoz pada (raste uvoz) » Povećava se ponuda dinara i tražnja strane valute.*
 - *Na tržištu zajmovnog kapitala, neto strane investicije deo su tražnje, odnosno osoba koja želi da kupuje imovinu u inostranstvu, finansira ovu kupovinu zadužujući se na tržištu zajmovnog kapitala. Na deviznom tržištu, neto strane investicije izvor su ponude dinara, odnosno osoba koja želi da kupi imovinu u drugoj zemlji, nudi dinare, kako bi ih zamenila valutom zemlje prodavca imovine.*
1. *Ponuda i tražnja zajmovnog kapitala određuju realnu kamatnu stopu »*
 2. *Kamatna stopa određuje neto strane investicije »*
 3. *Neto strane investicije određuju ponudu dinara (namenjenih za kupovinu strane valute) na deviznom tržištu »*
 4. *Ponuda i tražnja dinara na deviznom tržištu određuje realni devizni kurs.*

Budžetski deficit u otvorenoj privredi

U otvorenoj privredi, budžetski deficit dovodi do porasta realnih kamatnih stopa, do smanjivanja obima domaćih investicija, izaziva apresijaciju (povećanje vrednosti) dinara, i pomera trgovinski bilans ka deficitu.

Budžetski deficit »

Smanjenje ponude zajmovnog kapitala »

Povećanje realne kamatne stope »

Smanjenje neto stranih investicija »

Smanjenje ponude dinara, namenjenih za kupovinu strane valute »

Apresijacija realnog deviznog kursa (veća vrednost dinara) »

Deficit trgovinskog bilansa (veći uvoz od izvoza).

Budžetski i trgovinski deficit u bliskoj su vezi, zbog čega se ova dva deficita ponekad nazivaju blizancima.

Karakteristike kratkoročnih privrednih fluktuacija

- ****Recesija** je period umerenog opadanja privredne aktivnosti i povećanja nezaposlenosti. **Kriza** je period velikog opadanja privredne aktivnosti i povećanja nezaposlenosti.*
- **Privredne fluktuacije su nepravilne i nepredvidive**
- **Većina makroekonomskih veličina fluktuiraju zajedno**
- **Kada proizvodnja opada, nezaposlenost raste**
- ****Novac nije neutralan na kratak rok, jer može uticati na društveni proizvod i zaposlenost***
- ****Model agregatne tražnje i agregatne ponude jeste model koji većina ekonomista koristi za objašnjavanje kratkoročnih fluktuacija u privrednoj aktivnosti, u odnosu na njen dugoročni trend.***

Kriva agregatne tražnje

- **Kriva agregatne tražnje* pokazuje količinu roba i usluga, koju domaćinstva, preduzeća i država, žele kupiti, pri datom nivou cena.
- **Nivo cena i potrošnja - efekat bogatstva**
- *Opadanje nivoa cena čini da se potrošači osećaju bogatijima, što ih ohrabruje da troše više.*
- *Pad cena » Veća potrošnja*
- **Nivo cena i investicije - efekat kamatne stope**
- *Pad cena » Veća štednja » Pad kamatnih stopa » Veće investicije*
- **Nivo cena i neto izvoz - efekat deviznog kursa**
- *Pad cena » Depresijacija realnog deviznog kursa » Veći izvoz*

Kriva agregatne ponude

- *Kriva agregatne ponude* pokazuje količinu roba i usluga, koju preduzeća odlučuju da proizvode i prodaju, pri datom nivou cena.
- *U dugom roku, proizvodnja roba i usluga, u jednoj privredi (njen realni BDP), zavisi od njene ponude radne snage, realnog kapitala, prirodnih resursa i raspoložive tehnologije.*
- *U dugom roku, nivo cena ne utiče na obim proizvodnje.*
- **Promene u radnoj snazi**
- **Promene u realnom kapitalu**
- **Promene u prirodnim resursima**
- **Promene u tehnološkom znanju**
- *U dugom roku, tehnološki progres povećava agregatnu ponudu, dok rast ponude novca povećava agregatnu tražnju »*
- *Dugoročni rast proizvodnje i nastavljanje inflacije*

Kriva agregatne ponude u kratkom roku

- *U kratkom roku, rast nivoa cena povećava proizvodnju, dok pad nivoa cena smanjuje proizvodnju.*
- **Nepravilno opažanje**
- *Niži nivo cena prouzrokuje nepravilno opažanje o relativnim cenama, i ovo nepravilno opažanje navodi proizvođače da reaguju na niži nivo cena, smanjivanjem količine ponudjenih roba i usluga.*
- **Rigidnost nominalnih plata**
- *S obzirom na to da se plate ne prilagođavaju trenutno nivou cena, niži nivo cena čini proizvodnju manje profitabilnom, što navodi preduzeća da smanje količinu ponudjenih roba i usluga.*
- **Rigidnost cena.**
- *Pošto se sve cene ne prilagođavaju trenutno promeni privrednih uslova, neočekivani pad nivoa cena, uz zadržavanje nekih troškova preduzeća istim, navodi neka preduzeća da smanje obim proizvodnje.*
- **Inflaciona očekivanja jesu predviđanja privrednih subjekata, u pogledu budućeg kretanja cena*
- *Kada se očekuje budući porast nivoa cena, smanjuje se količina ponudjenih roba i usluga. Suprotno, kada se očekuje pad cena, povećava se količina ponudjenih roba i usluga.*

Dva uzroka privrednih fluktuacija

- **Promena agregatne tražnje**
- *Smanjenje agregatne tražnje » Pad proizvodnje u kratkom roku » Tokom vremena, proizvodnja se povećava*
- **Promena agregatne ponude**
- *U kratkom roku, povećanje troškova proizvodnje » Pad proizvodnje » Nivo cena raste*
- ****Stagflacija** predstavlja period opadanja proizvodnje i rasta cena.*
- *U uslovima stagflacije, država svojom intervencijom može podstaći proizvodnju, ali na račun povećanja inflacije.*
- *Kada kratkoročna agregatna ponuda pada » Država može uticati na povećanje agregatne tražnje » Nivo cena raste » Proizvodnja se povećava*

Uticaj monetarne politike na agregatnu tražnju

- *Pad nivoa cena povećava traženu količinu roba i usluga*
- *Rast cena » Veća tražnja novca » Rast kamatne stope » Manja količina traženih roba*
- **Promene u ponudi novca**
- *Veća ponuda novca » Pad kamatne stope » Veća količina traženih roba i usluga*
- *Kada centralna banka povećava ponudu novca (ekspanzivna monetarna politika), snižava se kamatna stopa, i povećava količina traženih roba i usluga, pri bilo kom nivou cena. Suprotno, kada centralna banka smanji ponudu novca (restriktivna monetarna politika), raste kamatna stopa, i smanjuje se količina traženih roba i usluga, pri bilo kom datom nivou cena.*
- **Promena kamatne stope**
- *Promene u monetarnoj politici, koje za cilj imaju povećanje agregatne tražnje, mogu biti u vidu povećanja ponude novca, ili smanjenja kamatne stope.*

Uticaj fiskalne politike na agregatnu tražnju

▪ Promene u državnim kupovinama

- Efekat multiplikatora - dodatno povećanje agregatne tražnje, koje nastaje kada ekspanzivna fiskalna politika (veća potrošnja države) povećava dohotke, i na taj način povećava potrošnju u privredi.
- Rast državne kupovine za milion dinara » Početno povećava agregatnu tražnju za milion dinara » Efekat multiplikatora može povećati agregatnu tražnju za više od milion dinara
- *Marginalna sklonost ka potrošnji (MSP) predstavlja deo dodatnog dohotka, koji domaćinstvo radije troši nego štedi.
- *Efekat istiskivanja - smanjene agregatne tražnje, kada ekspanzivna fiskalna politika (veća potrošnja države) povećava kamatnu stopu, i na taj način smanjuje investicije ("istiskivanje" investicija).
- Početni efekat povećanja državnih kupovina jeste povećanje agregatne tražnje, ali se, zbog uticaja efekta istiskivanja, agregatna tražnja nešto smanjuje.
- Kada država poveća svoje kupovine za milion dinara, agregatna tražnja za robama i uslugama može porasti za više ili manje od milion dinara, u zavisnosti od toga, da li je efekat multiplikatora ili efekat istiskivanja veći.
- Povećanje državnih kupovina, povećava agregatnu tražnju »
- Povećanje u potrošnji, povećava tražnju novca »
- Veća tražnja novca, povećava kamatnu stopu »
- Veća kamatna stopa, delimično smanjuje početno povećanje agregatne tražnje

■ **Promene u porezima**

- Smanjenje poreza, povećava potrošnju, i time agregatne tražnju. Slično, povećanje poreza, smanjuje potrošnju
- Veličina promene agregatne tražnje, koja nastaje zbog promene poreza, takodje zavisi od multiplikatora i efekta istiskivanja.
- *Poreska promena može biti trajna ili privremena.*
- **Kako fiskalna politika može uticati na agregatnu ponudu?**
- Smanjenje poreza stimuliše proizvodnju.
- Kada država *smanji poreske stope*, privrednicima ostaje više zaradjenih dinara, tako da imaju veći stimulans da rade i proizvode robe i usluge.

Politika stabilizacije privrede

- Aktivna stabilizaciona politika
- Ako centralna banka želi da spreči nepovoljan uticaj fiskalne politike, ona može delovati na povećanje agregatne tražnje, *povećavajući ponudu novca*. Monetarna ekspanzija (povećanje ponude novca) smanjila bi kamatne stope, stimulisala investicije, i povećala agregatnu tražnju.
- Država, dakle, vodi stabilizacionu politiku, i svojim instrumentima utiče na proizvodnju i zaposlenost.
- Protiv aktivne stabilizacione politike
- Glavni argument, *protiv aktivne monetarne i fiskalne politike*, jeste da ove politike utiču na privredu, sa suštinskim **zaostajanjem**.
- Problem u primeni monetarne i fiskalne politike u vezi je i sa **problemom predviđanja ekonomskih kretanja**.
- **Automatski stabilizatori.**

Filipsova kriva

*Filipsova kriva pokazuje kratkoročni izbor između inflacije i nezaposlenosti.

U kratkom roku:

- *Veća agregatna tražnja »*
- *Veća proizvodnja »*
- *Niža stopa nezaposlenosti »*
- *Viša stopa inflacije*

Povećanje ponude novca, povećanje državnih trošenja, ili smanjenje poreza, povećavaju agregatnu tražnju, i pomeraju privredu u stanje s manjom nezaposlenošću i većom inflacijom. Smanjenje u ponudi novca, smanjenje državnih trošenja, ili povećanje poreza, smanjuje agregatnu tražnju, i pomera privredu u stanje s većom nezaposlenošću i nižom inflacijom.

U dugom roku:

- *Rast ponude novca »*
- *Rast stope inflacije »*
- *Nezaposlenost zadržava svoju prirodnu stopu*

Trošak smanjenja inflacije

**Konflikt makroekonomskih ciljeva, znači da se više poželjnih ciljeva ne može ostvariti u isto vreme.*

Restriktivna monetarna politika

- *Ako država želi da smanji inflaciju, ona mora pretrpeti period visoke nezaposlenosti i niske proizvodnje*
- **Veličina žrtvovanja predstavlja procenat izgubljene godišnje proizvodnje, koji nastaje kada se inflacija smanji za jedan procenat.*
- U skladu s **teorijom racionalnih očekivanja**, ljudi optimalno koriste sve informacije koje imaju, uključujući informacije o državnoj politici, kada predviđaju buduća kretanja.
- Ako ljudi veruju u uspeh antiinflacione politike, privreda može dostići nisku inflaciju, bez većeg troška.
- *Pad robnih cena na svetskom tržištu*
- *Promene na tržištu radne snage.*
- *Tehnološki napredak*

Da li bi nosioci monetarne i fiskalne politike trebalo da pokušaju da stabilizuju privredu?

Za aktivnu monetarnu i fiskalnu politiku.

- Kada je *agregatna tražnja nedovoljna*, trebalo bi povećati državno trošenje, smanjiti poreze i povećati ponudu novca. Kada je *agregatna tražnja prekomerna*, što stvara rizik od povećanja inflacije, trebalo bi smanjiti državno trošenje, povećati poreze, i smanjiti ponudu novca.

Protiv aktivne monetarne i fiskalne politike.

- Jedan problem je, što monetarna i fiskalna politika ne utiču na privredu odmah, već nakon određenog vremena, odnosno uz znatno *zaostajanje*.
- Drugi problem je u vezi sa ekonomskim predviđanjima.

Koliko centralna banka treba da bude samostalna?

Za ograničavanje samostalnosti centralne banke

- Zbog moguće nestručnosti i zloupotrebe moći.
- Zbog moguće nedoslednosti u sprovođenju proklamovane politike.

Jedan način da se izbegnu ova dva problema, u vezi sa samostalnošću centralne banke, jeste detaljno regulisanje njenih aktivnosti propisima.

Protiv ograničavanja samostalnosti centralne banke

- *Fleksibilnost* u vođenju monetarne politike.

Da li centralna banka treba da teži nula inflaciji?

Za nula inflaciju

- Smanjenje inflacije obično zahteva period visoke nezaposlenosti, i niske proizvodnje. Ali ova antiinflaciona recesija samo je privremena. Kada ljudi jednom shvate da nosioci monetarne politike teže nula inflaciji, očekivana inflacija će pasti, što u dugom roku dovodi do povećanja privredne aktivnosti.

Protiv nula inflacije

- Iako ljudi mogu mrzeti inflaciju, nije sigurno da bi oni bili raspoloženi da plate ovako visok trošak za dostizanje nula inflacije.
- *Indeksiranje* jeste mehanizam, kojim se plate, cene i ugovori delimično, ili potpuno, prilagođavaju promenama u opštem nivou cena.

Da li nosioci fiskalne politike treba da smanje državni dug?

Za smanjenje državnog duga

- Direktan uticaj državnog duga jeste prebacivanje tereta vraćanja duga na buduće generacije poreskih obveznika.

Protiv smanjenja državnog duga

- Ako je umeren, budžetski deficit ne predstavlja problem. Višak javnih prihoda, u odnosu na troškove trebalo bi upotrebiti na bolji način (recimo smanjiti poreze).

Da li poreski zakoni treba da stimulišu štednju?

Za poresko stimulisanje štednje

- Visoko oporezivanje kamate od štednje, destimuliše štednju.

Protiv poreskog stimulisanja štednje

- Ukidanjem poreza na kamate od štednje stvara se privilegovani poreski tretman štediša, a deo poreskog tereta se prebacuje na druge poreske obveznike.